

12/2025

ИЗДАВА:
КВОНА

ГРАФИТИ МАГАЗИН

#2

ГРАФИТИ

ХРОМ

БУТАР

SRK

APHC

ЗОРК

ЗИПЕР

РАСК

УДС

Редакција: Бранко Прља, Го Це
Тунт, Небојша Гелевски – Бане,
Берт Стајн, Исак Сима, Вики Ли
Графички дизајн: Капка дизајн
Соработници и фотографии:
„Графит.мк“ заедницата
Печати: Кома Лаб
Тираж: 50 примероци
ISSN 2955-2761

ГРАФИТ.МК

НАШИОТ ФАНЗИН

Прво македонско списание за графити!??

игра на околностите – стана годишник. Ако опстои понатаму, веројатно ќе остане во таа форма.

Голем дел од фотографиите и текстовите кои ги гледате тука се дело на трио фантастико Бранко Прља (и неговите псевдоними), Го Це Тунт (и неговото трето око за графити) и Небојша Гелевски – Бане (неговото височество). Се заблагодаруваме и на заедницата Графит.мк за нивните објави и поддршка, како и на целата графити сцена (посебно на Хром, Зорк, Зипер, UNC, Вутар, Раск и други) за тоа што зборуваа со нас, ни помагаа да ја разбереме сцената, но пред се за нивните кул цртежи!

Кога го почнавме магазинот во 2024 година немавме јасен план. Тој беше замислен како екстензија на групата „Графит.мк“. Од тогаш документиравме илјадници графити, направивме „Мапа на графити“, објавивме повеќе од 30 графити приказни, направивме многу интервјуа со цртачи, го направивме „Графити времеплов: плакат за 30 години македонска улична уметност“ и многу други нешта, но не стигнавме да објавиме уште еден број од магазинот.

2025 година беше килава и полна со предизвици, и сега – кога полека се доближува крајот на истата, решивме да пренесеме дел од нашите активности годинава во нов број од магазинот. Така овој магазин, не по наша волја – туку по

За повеќе посетете:
arno.mk
kapka.arno.mk
facebook.com/groups/grafit.mk

#4

ХРОМ

ПРИКАЗНА ЗА ЕДЕН УРБАН ГРАФИТИЈА
И НЕГОВИОТ ГРАФИТИ ШОП ВО СКОПЈЕ

#20

ОРИЗ

САКРЕТИНА НА ГРАФИТИ
УРБАНО АРТЕ

#22

СРК

ГАНДЕРИНА НА ГРАФИТИ
ИЗМЕНИ СРК

#6

ВУТАР

СКОПЈЕ ВО ТАГОВИ И РИМИ:
ВУТАР ОД ЕБСФ

#24

ЗОРК 31

#8

РАСК

РАЗГОВОР СО БЕЉАЦИЈАТА РАСК,
ЦРТАЧ НА ГРАФИТИ ОД ЕКИПАТА ЕБСФ

**Графити
времеплов**

#10

30 години македонска
улична уметност

БЕРТ СТАЈН

СИДОВИ ШТО ЗБОРУВААТ: ГРАФИТИ ПРИКАЗИ ОД СКОПСКИТЕ УЛИЦИ

**УЗКАНОВИЌ
ДАМИР**

#28

ИНТЕРВЈУ СО ДАМИР УЗКАНОВИЌ:
УМЕТНОСТ ОД ПРАШИНА

#14

ЗИПЕР

ОД ПРАЗЕН ZIP ФАЈЛ ДО БРАДСКИ
РАЗГОВОР СО ГРАФИТИ ЦРТАЧОТ ЗИПЕР

#16

ГРАФИТ.МК

1 ГОДИНА ОД АРХИВАТА НА СМ/МК ГРАФИТИ

#30

**ГРАФИТИ
МААЛО**

ГРАФИТИ МААЛО, УМЕТНОСТА И
САНДАЛИЗМОТ „60 ФИМ“

#33

**ГРАФИТИ
И БОЗИЛО**

СИМБИОЗА НА УМЕТНОСТ И УРБАНО ДВИЖЕЊЕ

#18

УПС

ГРАФИТИ ВО КАВАДАРЦИ: УЛИЧНАТА
УМЕТНОСТ НИЗ ПРИЗМАТА НА УПС

**ГРАФИТИ КАКО
СЦЕНОГРАФИЈА**

СПОТОТ БОЛЈИ ЗИВОТ НА DRE X PUKA KOZMETIKA X DJ SLAVE

#34

ПРИКАЗНА ЗА ЕДЕН УРБАН ГРАФИТИЦИЈА И НЕГОВИОТ ГРАФИТИ ШОП ВО СКОПЈЕ

Хром е еден од нашите најпознати и најзастанени графити уметници од СК/МК, покрај Драш. Постојат уште неколку имиња кои се повторуваат на сцената на сивиот пост-апокалиптичен град Скопје, кој се дави во загадување и отпад, како PASK/RASK, SRK, OKS, Арис, Рубик, Дарма, Престиж, Fatma Ecrem, Poked...

Овие уметници, покрај другите кои творат и создаваат нешто вредно даваат трошка надеж дека на површината на г(р)адот испливува и нешто добро. За волја на вистината Хром веќе 5-6 години живее во Словенија, но не ја заборава МК која ја потсетува и цртнува нешто од време на време, како овие два графити на Кеј на Вардар од 2023 година.

Се обидовме да дознаеме нешто повеќе за графити уметникот ХРОМ, кој пред 14 години го отвори првиот графити и урбан арт шоп во Скопје-Македонија, Graffiti Shop Hrom. Тука издвоивме некои од неговите дела, за повеќе посетете го неговиот Инстаграм профил или во нашата група Графити.мк.

Арно: Кое ти е вистинското име? Знам дека графитот е неlegalна активност, ако не сакаш да откриваш јавно, почитувам.

ХРОМ: Вистинското име и не е толку битно во приказнава, мојот графити потпис е Хром. Со некои паузи можам да речам дека цртам од 1996 година.

Арно: Дали имаш формално уметничко образование? Што си по професија и кои ти се интересите?

ХРОМ: Немам формално уметничко образование, генерално сум самоук кога се работи за графитите. По професија сум инженер за заштита на животната средина (многу малку имам сработено со мојата диплома, се посветив повеќе на хобијата :)

Арно: Од каде Хром? И зошто?

ХРОМ: Претходно користев и други имиња, Хром го користивме најпрво дуѓанот. Некако само си дојде и јас да го користам тоа име од 2010/2011.

Хром е населбата од која доаѓам, Хром е омилената боја за работа.

Арно: Некои од познатите кратенки на графитите/потписите низ Скопје се ЕБОФ, Дарма, Арис, Раск, Зорк, Снејк, Оке... можеш ли да ни кажеш нешто за нив, на пример што значи ЕБОФ?

ХРОМ: Има доста цртачи во Скопје, на неколку години сигурно се појавуваат по 10тина, остануваат активни 3-4етворица. Не ги знам приказните за имињата на сите, тоа нив ќе треба да ги прашаш.

Арно: Знам дека не живееш во Скопје, но што мислиш за графити сцената во МК/СК во минатото и сега?

ХРОМ: Графити сцена како секоја, не е голема, но секогаш доволно активна. Генерално графитиците меѓу себе се пријателски настроени бидејќи не нема многу, а Скопје е големо но и мало така да се знаеме кои сме. Во минатото графитите биле повеќе пароли или шкртаници на ѕидовите, денес се комплексни букви, натписи и типографија. Гледам сега се хит во Македонија муралите па се појавуваат насекаде, спонзорирани од се и сешто.

Арно: Кои ти се омилен графити уметници?

ХРОМ: После 25 години и немам некои графити херои, јас сум сам свој херој бидејќи се што сум замислил сум направил.

Арно: Што можеш да ни кажеш за графити шоп Хром? Како го балансираш бизнисот со уметноста?

ХРОМ: Идејата за Графити Шоп Хром започна пред 2010, но беа потребни финансии и многу трикарања, како и откажување од други сонешта за да се оствари овој сон.

5 Август 2010 се отвори Графити Шоп Хром и еве уште малку ќе прославиме и 14 години постоење.

Продаваме различни материјали за скицирање и цртање на графити. Професионални производи од највисок квалитет кој може секој да ги користи. Порано бизнисот и графитите некако се мешаа, сега се си е на свое место :) Благодарност на сите кои се со нас изминативе години.

Арно: Колку се графитите значајна форма на урбана уметност и општествен ангажман? Драш вели дека градот е поубав кога е исцртан и има иницијатива тоа да се прави плански и со поддршка од државата. Што мислиш за тоа?

ХРОМ: Графитите сами си го најдоа местото во урбаната уметност и се одраз на цели едни генерации. За мене лично тие се сеуште: Бунтовник кон се што е власт. Денес графити културата е многу

популарна, па се јавуваат еден куп професори кои мислат дека ги разбираат графитите и филозофираат и пишуваат магистерски и докторски тези околу тоа. Кога имам време читам некои статии и морам да кажам дека во купот глупости има и некои паметни работи. Јас некако поедноставно размислувам на таа тема -

Ако во рака не си држел спреј и не си нацртал нешто (и притоа не си го осетил адреналинот од моментот) немаш право да збориш за графити.

Како Драш гледа на графитите тоа е негово лично мислење, бидејќи е активен има и те како право да каже што мисли. Јас не мислам дека во секое селце и граче мора по секоја цена да има графити, тие едноставно сами си се појавуваат. Графитите се тишина пред бура, и тишина после бура.

Арно: Додека живееше во МК кои ти беа омилен места за цртање?

ХРОМ: Кејот на Вардар ми е секогаш најомилен. Во срцето на градот, а некако тивко и подзаборавено. Спукај денски едно парче испи едно пиво и замини си дома.

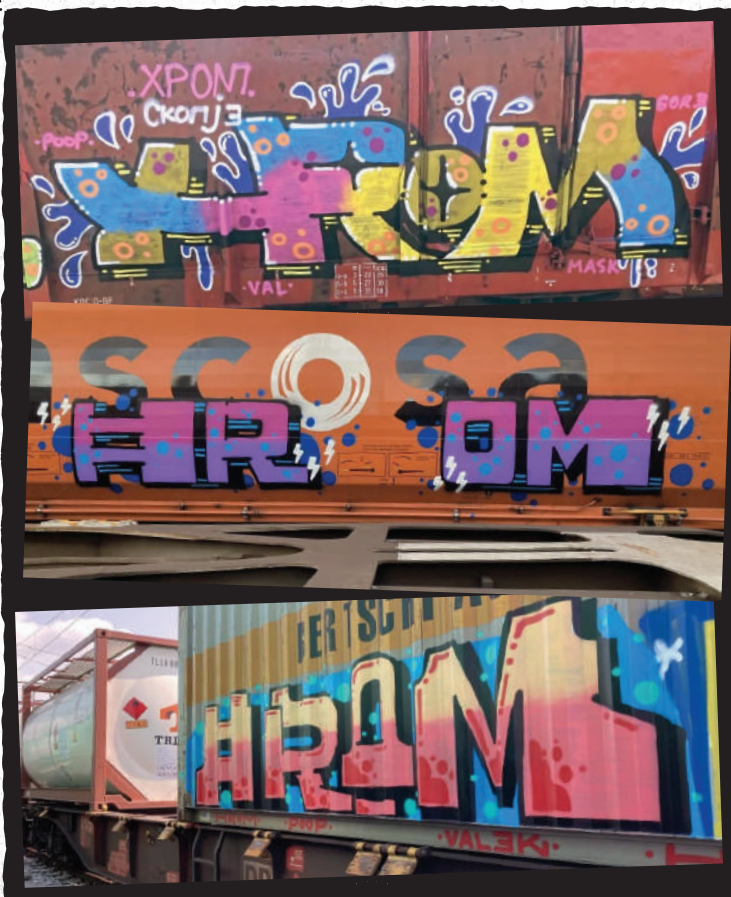
Арно: Дали си имал проблеми со полицијата за твоите активности?

ХРОМ: Не си прав графитица додека не те фати полиција :)

Арно: Која е разликата во МК сцената и словенската?

ХРОМ: Генерално нема некоја голема разлика бидејќи и двете држави не се многу големи. Словенија само има многу подобра железничка мрежа од Македонија. Цртачи ко цртачи и тука сцената не е многу голема. Најстарите цртачи ми се генерално генерација, па од различни канали се познаваме. Дел сум од една млада екипа ХУР, составена од млади и полни со енергија деца и еден стар диносаурус.

Разговорот го водеше Берт Стајн.

ВУТАР

СКОПЈЕ ВО ТАГОВИ И РИМИ: ВУТАР ОД ЕБСФ

Графитите се повеќе од обично вандализирање – тие се гласот на една генерација, израз на креативност и бунт. Меѓу шарените тагови и т.н. „бомбање“ на градските ѕидови, едно име се истакнува: Вутар. Член на ЕБСФ екипата, тој е мост помеѓу светот на графитите и рап музиката. Колку се тие поврзани, дали се исклучиви или се подразбираат помеѓу себе не е јасно дефинирано. Но, она што е јасно е дека во тој свет креативноста се излева на ѕидовите и избива од звучниците!

Intro

Со мојот фотоапарат ги шпартав улиците на Скопје, град кој зиме тоне во магла, а лете се гуши во жештина. Имам мисија – да ги документирам скопските графити и да ги споделам во мојата Фејсбук група „Графит.мк“, со цел да направиме архива на графити од СК/МК. Некаде позади во мислите ми стоеше идејата дека, кој знае, може ќе има и втор број на „Гррфт“ магазин!?

На сивите ѕидови од нашата метропола (голема „метро и пола!“) обележани со флеку од градскиот смог, загадување и издувни гасови, небаре прележани сипаници, честопати се среќаваат графити на авторите и тимовите ДРАШ, SRK, OKS, RASK, Хром, Рубик, Руки Чуки, Арис, Side, Poked, Kuchen, но и ЕБСФ екипата, и „нашиот“ Вутар.

Вутар е талентиран графити уметник и рапер, член на ЕБСФ, кој професионално се занимава со тетовирање. По мојот разговор со RASK, знаев дека морам да стапам во контакт и со него за да ја комплетирам сликата за оваа интригантна група.

Од улица до микрофон

За разлика од RASK, Вутар беше поотворен за комуникација. Можеби затоа што, како што самиот вели во емисијата „Хип Хоп глави“, веќе сите знаат кој е и не се крие. (BTW, ако ве интересираат графити и рап култура, изгледајте го интервјуто, многу е интересно!)

Вутар, кој го нарекуваат и Балдо, е единствениот во ЕБСФ кој прво почнал со графити, па потоа се свртел кон музиката. „Ронам хедови на скици, обожавам ѕидови, silver-и позадините со светли бојорити. Бомбае кроз Скопје city, у рацете ко бездомници. Таговите ни се добро познати, а фаците не ни се битни. Од '07-ма јас сум посветен,“ рапува Вутар во песната „Сид“ на ЕБСФ, откирајќи кога почнал и што за него значи цртањето графити.

ЕБСФ: Повеќе од акроним

Во емисијата „Хип Хоп глави“ Вутар исто така за прв пат го

отрива значењето (или незначењето) на кратенката ЕБОФ. „Кога го смислевме ко ЕБОФ, немавме конкретнo значење, него беше – ај шо ќе напишеш со овие четири букви... Највеќе логика имаше тоа. Не знаеш што прашаш со себе, не знаеш кај тераш... Така да немаше логика ни да знаеш како ти се вика екипата. Шо год ти текне, имало од Елтен Бедни Селски Фаџи, до, не знам, Езерце, Брдо Сепариња Фонтана... или Единица за Брзо Средување Филан,“ вели Вутар.

Графити, рап и пријателство

Состојбата на флуидно име одговара совршено со карактерот на ЕБОФ и на графити сцената. Сите се поврзани, немаат некоја мисија или манифест, едноставно се тагуваат меѓусебно и си пренесуваат пораки преку сидови.

Вутар ми објасни дека ЕБОФ и ПОЖ (Престиж) се всушност две екипи, но истото друштво. „Истите луѓе, истите другари,“ рече тој. „Кој каде и да оди, каде и да црташ, секогаш еден ќе го тагне другиот, ќе прати фотка и ќе ти каже ‘Курто, глеј кај сум те пишал!’“

Еволуција на ЕБОФ

Љубопитен за историјата на ЕБОФ, го прашав Вутар за почетоците на групата и кој од нив е цртач и член на бендот. „Како постоечки член на ‘бендот’ единствен кој што цртал сум јас,“ ми објасни тој. „А од екипата сите кои што цртале, останале цртачи, кој под друг таг, кој повеќе, кој помалку активен, зависно од периодите на секој поединечно.“

Тоа е таа динамична природа на групата и на сцената – како секој член си го нашол своето место и ритам во текот на годините.

Рап сцената во Македонија

Ме интересираше и мислењето на Вутар за современата македонска рап сцена, за која тој сподели пофални зборови.

„Што се однесува до рап како ‘РАП сцена’, односно, бендовите кои што и понатаму го негуваат тој oldschool звук, мислам дека е една од најквалитетните сцени во регионот и дека има доста што да понуди,“ ми рече тој. „За оваа другата (tumble rap) не можам да коментирам бидејќи не ја следам. Воедно, публиката, односно, слушателите диктираат дали ќе има една сцена или не, а ЕБОФ ќе биде ЕБОФ – прикажана за себе.“

Врската помеѓу рапот и графитите

Кога го прашав за врската помеѓу рапот и графитите денес, Вутар беше искрен: „Не знам за денес, веројатно се помалку и помалку едното има врска со другото. Низ годините двете, индивидуално и динамично се имаат менувало и на крајот од денот се два света посебни, но секогаш ќе бидат асоцирани еден со друг поради истиот корен.“

Уметничките форми општо еволуираат и се одделуваат со времето, технологијата ги менува, но и развојот на цивилизацијата, но веројатно никогаш целосно не ги губат своите корени. Првата уметност била стенси, кога домородците ја полнеле устата со боја (спреј), а потоа прскале врз рацете (стенсил). Во познатиот документарец Style Wars се открива дека првите графити уметници во САД се развивале паралелно и поврзано со хип хоп сцената и културата. Корени.

Лични предпочитанија

Решив да го прашам Вутар за неколку лични предпочитанија, обидувајќи се да го доловам човекот зад уметникот. „Пипер или ТНС? Графити или тетоважи? Wu-Tang Clan или Mobb Deep?“ го прашав. „И двете, и двете, јас би Craig Mack.“ Кратко и јасно. Типичен одговор за уметник кој не сака да биде ограничен на едно нешто, ама воедно знае што сака.

Поглед кон иднината

Забележувајќи дека ЕБОФ како група нема објавено нов материјал од 2019 година, го прашав Вутар за идните планови.

„Сега за сега не можам да кажам ништо конкретно на темата,“ ми рече тој. „Јас сум најмалку активен и моментално сум посветен на тетовирање и цртање. Тоа е што се однесува до екипни проекти, но можете да очекувате посебни проекти од Аск и Мајк во иднина.“

Outro

Вутар е комплексна личност, како и секој визуелен уметник: повеќе сака да црта отколку да зборува, но како рапер се изразува одлично. Во песните на ЕБОФ има и семплови од мешање и прскање спреј, рапувањето е јасно и лирично, со чисти ритмови, песните ги насловуваат на македонски јазик и имаат олд-скул рап стил (нешто како Boom Bar). Но, можеби за тоа треба да поразговараме со Мајк.

За сега ќе се задоволеме со одговорот на Вутар на прашањето која е „најрап“ населба во Скопје. „Сите се најрап кога се чувствуваат најраперски!“

Да, уметноста и музиката не се ограничени на одредено место или време – тие се израз на внатрешното чувство и страст, а Вутар ги има на кило!

„Петок црна ноќ, кока кола и шток, у гаки zip lock. У кесата silver, у џебот squeezer на grog, fat cap gloss black вандализирам ја срава laid back!“

Фото извор: Инстаграм на Вутар и групата Графит.мк

RACK

РАЗГОВОР СО БЕЉАШИТА RACK,
ЦРТАЧ НА ГРАФИТИ ОД ЕКИПАТА ЕБСФ

Во урбаниот пејзаж на градот Скопје, името RACK/PACK се јавува како талентиран графити цртач, член на енигматичната ЕБСФ екипа од 2017 година. Успеавме на кратко да сирнеме во неговиот свет на спрејови, тагови и урбана култура. Фотографиите се преземени од групата „Графит.мк“ и Instagram профилот на RACK.

Како новинар на арно.мк, често се наоѓам во необични ситуации. Работници низ градот ме прашуваат зошто ги сликам, ми се закануваат нелегални истурачи на отпад или се варам на 40 степени целзиусови на отворањето на Националната опсерваторија на Косово (за тоа подоцна). Но, разговорот со еден графити цртач преку Instagram беше нешто сосема поинакво. Се затекнав како ајпам на екранот од компјутерот (како и секој бумер не се снаоѓам баш на телефон), обидувајќи се да ја придобијам довербата на човек чие вистинско име не го знам, ниту знам како изгледа, но добро го знам неговиот таг. Сум го среќавал на многу места низ Скопје – RACK.

Приватен детектив на задача да го разоткрие тајниот свет на графити уметноста

Кога првпат го контактирав RACK преку Instagram, неговиот скептицизам беше очигледен, дури и преку текстуалните

пораки. „Дали ќе биде анонимно?... Е што ти текна толку да се заинтересирав за графитите? До сеа никој го нема правено ова...“, коментираше тој. За момент се запрашав дали мисли дека сум инспектор кој се крие зад лажен профил и прибира податоци за него.

„Од истата причина од која се интересирам за градењето Астрономска опсерваторија во МК, некој мора,“ му одговорив.

За да ја разбијам тензијата, решив да бидам искрен. Му раскажав за моето минато. Како дете, и јас цртав графити. Бев панкер, израснат на хардкор панк музиката, Bad Religion, Snuff, Gorilla Biscuits, дури имав и бенд наречен Social Imbecillity. Го жигосував Скопје со SK/HC (Скопје хардкор) графити, иако бев тотален аматер и никогаш немав свој стил.

„Ми фали тоа“, му напишав на RACK, „но се чувствувам прestar да продолжам. Животот ми забегав во друга насока.“ Тогаш забележав промена во тонот на неговите пораки. Неговиот став омекна и ме охрабри дека никогаш не е доцна. Така почна полена да споделува работи со мене. Му поставив неколку прашања, а тој ги одговараше, најчесто кратко. Меѓу другото, ми објасни дека се викаат „цртачи“, а не „графитџии“.

Кој е RASK?

RASK активно почнал да се занимава со графити во 2017 година. Неговото име, како што дознав, е кратенка од "rascal". Но бидејќи често црта на кирилица, многумина го читаат како RACK (ПАК). Сум го среќавал неговиот потпис во Скопје на многу места, посебно или заедно со ЕБОФ, ПСЖ или Престиж. Го прашав кои цртачи ги почитува.

„За мене, најдобри цртачи во Македонија се моите многу добри пријатели Вутар и Мико“, ми одговори тој. „А интернационално има премногу, но Swet и Rime се луѓето што секогаш ме воодушевуваат со нивните креации.“

ЕБОФ: рап и цртање

Кога разговорот се сврте кон ЕБОФ, забележав промена во неговото изразување. „ЕБОФ“, објасни тој, „е повеќе од само графити и рап група. Тоа е започнато од луѓе кои се другари и делат ист начин на живот“, напиша тој. За значењето на кратенката ми објасни дека „има многу различни варијанти. До ден денес уште не е дефинирано што точно значи ЕБОФ.“

Дознав дека групата вклучува разновидни креативци – од рапери како Мајк и Маљо, цртачи и рапери како Вутар и Worm, и нашиот цртач Rask. Но, групата е флуидна и се менува. „Дарма беше член“, објасни тој, „кој го напушти ЕБОФ и со Мике го оформија ПСЖ.“

Човекот зад цртачот

Како што разговорот се продлабочуваше, открив дека RASK е многу повеќе од само графити уметник. Кога го прашав за музика, без двоумење одговори: „Олд скул рап, се разбира.“ Неговиот вкус за литература ме изненади – последната книга што ја прочитал е „Приказна за два града“, роман од Чарлс Дикенс кој ги истражува темите на правда, револуција и жртвување преку приказната за два града, Париз и Лондон, за време на Француската револуција.

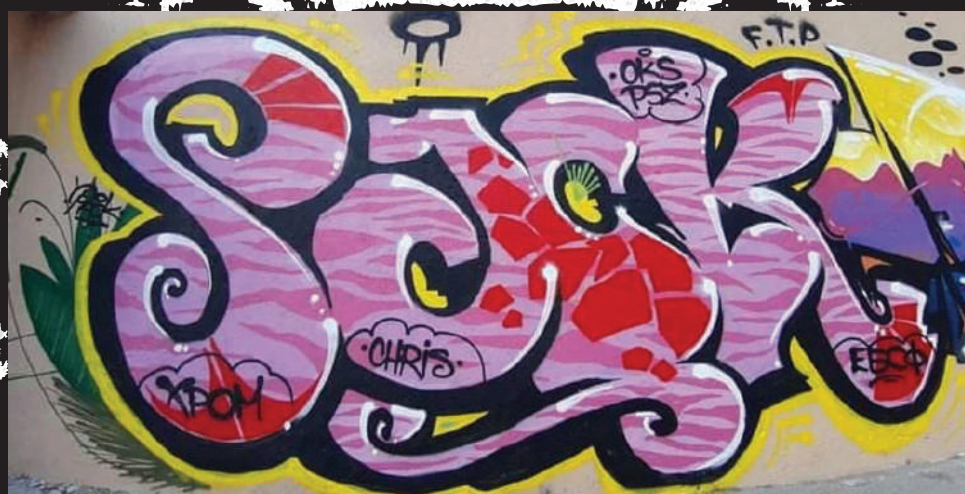
Но, најголемото изненадување дојде кога спомена дека го читал и „Светото писмо“. „Wow, баш интересно“, напишав изненадено, а тој само одговори: „Да бе, чичо.“ Секако постоеше можност дека ме трола, но еј! – ме потсети на Смики од култниот рап бенд САФ. Учевме во исто училиште и еднаш ми кажа дека додека лежел во болница со скршеница, како тогашен осмоодделенец, ја прочитал целата Библија – од чиста здодевност!

Во тој момент офатив колку малку веушност знаеме за луѓето зад графитите што ги гледаме секој ден. За повеќето од „нормалните“ луѓе тие се само вандала. Вистината е дека во една држава во која има толку малку креативност, цртачите на графити треба да се ценат и поттикнуваат. Но, тоа веројатно не би им се допаднало на нив самите – кој анархист сака да биде дел од естаблишмент?!

Промена на перспектива

Додека го завршував нашиот разговор и ги разгледував графитите на RASK кои сум ги сликал во Скопје или гледал на неговиот инстаграм профил, одеднаш ми се видоа поинакви. Секој графит, секоја шара на ѕидот, сега носеше потенцијална приказна. Тоа е еден свет кој постои паралелно со секојдневниот живот на работни обврски, носење деца во училиште, скари, турбофолк и политички муабети – свет на слобода, дружба и креативност на граница на легалното.

Можеби никогаш нема да го знам вистинското име на RASK, или точното значење на ЕБОФ. Но, она што го научив е дека зад секој таг, зад секој графит, стои личност со свои страсти и приказни. Мојата задача е да ги споделам тие приказни, зашто се инспиративни и вредни за споделување. И конечно, да му одговорам на RASK – ете, затоа се интересирам.

СК/МК ГРАФИТИ ЕКИПИ

Графити Времеџлов

30 години македонска улична уметност

Замислете еден сид. Сив сид од кој било град во Македонија прекриен со графити, сид што ги памети сите слоеви на времето, сите генерации што оставиле свој белег на него. Токму таков е новиот плакат на Арно. мк, насловен „Скоро“ дефинитивен времеџлов – СК/МК графити екипи (1995-2025)“ – своевиден родослов на скопската и македонската графити сцена што ги открива слоевите на една богата урбана култура која се развивала три децении.

Од панк до уметност: раѓањето на сцената

Скопје се буди со први графити во доцните седумдесетти – гневни панк: пароли, навивачки слогани, лични пораки, политички изјави... Но, вистинското раѓање на графити културата во модерна смисла доаѓа со скејтборд бранот во 1995/96 година, кога се формира BIOSQUAD – првата организирана графити екипа. Еден од првите и најпрепознатливи тагови бил „Skopje hardcore“ (SK/HC), инспириран од симболот NYHC (New York Hardcore).

Интересно е дека (според Владимир Трајановски) можеби првиот „арт графит“ во Македонија се појавува во Охрид уште во 1987 година, дело на COOL BOYS (DTM, GMP, dazy, Crazy). Иако постоеле и други изолирани обиди, како на групата Зеро од 1985 година, за формален почеток на сцената се смета 1995/96 година. Овие први обиди се документирани на првите дигитални платформи посветени на графити културата – risk.com.mk (2000-2004) и comeclean.com.mk (2004-2014).

Првата генерација: пионерите на уличната уметност (1995-)

Во 1995 година Мате, Жарип и Сашо цртаат пароли и доаѓаат на идеја да оформат група. 1996 година е клучна – тогаш го создаваат првиот вистински графит „Скопје“ зад старата железничка станица и ја формираат екипата Biosquad. Првата генерација донесува имџа што ќе станат легенди: Мате (пионер на скејтбординг сцената), Жарип, Сашо, Boris (AFA/FPO), Alpin, Ifo, Senik (Iko), Davor NSK. Тука се и Хром (подоцна познат како BNE), Драш, SRK, Маица, Indog, CK, DAOR, Strajk, Jazz 83, Sense, Darkstar, Crime, Terk, Mas PSILA.

Некои од овие уметници оставиле особено длабок печат. Strajk, познат и под таговите како Stres, Struja, Domin, Dominus, Jason и MDK,

станува клучна фигура што го поврзува графити движењето со хип-хоп културата и го развива Throw-Up стилот како посебна графити форма. ХРОМ (BNE) го пробива патот кон меѓународната сцена, појавувајќи се во светски графити публикации.

Davor NSK (кој црта од 1996) е организатор на првиот графити настан во Македонија, „Цртежите стануваат реалност“ во 2000 година.

Екипи што ја обликуваа сцената

Скопските господари на графитот/ОГ? (подоцна OKS/OKO) се формираат околу 1996 година, со членови како ДРАШ (1312), Александар Стојоски-Сликари и Владимир Јаревски-Дуко. Нивната трансформација во OKS/OKO со Драш, Миле SRK и M.D./Маица ја означува една од најзначајните екипи во историјата на македонската графити сцена.

BioSquad минува низ неколку значајни инкарнации. BioSquad#2 (1998) ги вклучува Мате, Жарип, Сашо, Alpin и BORIS (FPO/AFA). Интересно е дека Борис подоцна прави прва изложба на графити во галерија, а неговиот таг FPO (Forever Positive Obsessed) од 2003 година го презема Баско Атанасоски за својот бенд FPO (подоцна Bernays Propaganda). BioSquad#3 (1999) донесува нова постава: IFO (кој преминува од URBAN BASTARDS), Жарип, Сашо, Alpin, Iko (senik) и PSILA – последната призната како „најсериозна цртачка во Македонија“ во меѓународната публикација „Graffiti women: street art from five continents“ (2006).

Охридската сцена: бранови на креативност

Охрид развива своја уникатна графити култура. Во 1998 се појавува MOLERI со Vladi (Shef/SHF), Филип Четнар и Зоран, паралелно со DAGGA – првата женска графити екипа составена од Билјана, Милена, Марија и Катерина. Следат NZS во 1999 со Номче (Цуле, Canonball), Зоран (ZM, NZS, tEar, Shuma, Cista) и Славчо Баџе (Moof, SB). Кон крајот на 1998 или на почетокот на 1999 година се појавува Medo, единствен кој црта самостојно. VUDU SEKTA се формира околу 2000 година, обединувајќи ги талентите на Павел (Vudu), Оли Човечено, Никола (Попе), Бојан Цингул и Дени. Павел (Vudu) паралелно работи и со својот другар Цвете, се потпишуваат како GEGE FRKA.

ПРВИТЕ ГРАФИТИ ВО СКОПЈЕ СЕ ЗАЈУВААТ КОН КРАЈОТ НА 1970-ТИТЕ КАКО ИМИЃА НА ПАНК И ХАРД-РОК ГРУПИ, НАВИЧАЧКИ ПАРОЛИ, ЛИЧНИ ОГЛАСИ (ПР: „КОКО Е БУДАЛА“), ПРЕПИШАНИ ПАРОЛИ (ПР: „ПАНКОТ НЕ Е МРТОВ“), ПОЛИТИЧКИ ГРАФИТИ (ПР: „ГЕМИЦИИ“). ГРАФИТИ СЦЕНАТА ВО МОДЕРНА СМИСЛА НА ЗБОРОТ ПРОИЗЛЕГУВА ОД СКЕЈТ СЦЕНАТА И ЗАПОЧНУВА ВО 1996 ГОДИНА, КОГА НАСТАНУВА И ПРВАТА ЕКИПА „BIOSQUAD“ ТУКА СЕ ОБИДОВМЕ НА КРАТКО ДА НАПРАВИМЕ ЕДЕН „РОДОСЛОВ“ НА ГРАФИТИ ЕКИПИТЕ ОД 1996 ДО ДЕНЕС.

РАНИ ОБИДИ 1995

МАТЕ, ЖАРИП И САШО

ДОАЃААТ НА ИДЕЈА
ДА ОФОРМАТ ГРУПА
И ЦРТААТ ПАРОЛИ

1996

ПРВ ВСТИНСКИ
ГРАФИТ „СКОПЈЕ“ ЗАД
СТАРАТА ЖЕЛЕЗНИЧКА

ВРСКАТА СО ХИП-ХОП
СЦЕНАТА ЗАПОЧНУВА
МАЛУ ПОДОЦНА,
КОН КРАЈОТ НА 30-
ТИТЕ И АКТИВНОСТА
НА СТРАЖ.

10... **FRPPT#2** ГРАФИТИ МАКЕДОНИЈА

Следната година, екипата NZS се спојува со Павел (Vudu), Medo и Vlaci (Shef/SHF) и се создава OH-CR (Ohrid Crew), последната графити група во Охрид до денес. Иако по 2001 година не се појавуваат нови екипи, индивидуални уметници како Gladwin/Ziro (2008-2014), Demo (2009-2017), Cigi (2016-), ALK (2019-) и Dzoce (2021-) ја одржуваат сцената жива.

Втора генерација: нов милениум, нови стилови (2005-)

Околу 2005 започнува нова ера со имиња како HIVER (Pig Hands), NAME/NAMELESS, Ruiki Chuki, Филм, NAK 47, TAC, SMILE, APSOLUT, KING, HARD и TATE. Оваа генерација носи значајна стилска еволуција, делумно оддалечувајќи се од “валканиот” уличен стил на првата генерација кон почисти форми на изразување, вклучувајќи стикери и просторни интервенции.

Tac/Tacizam и Smile/Rain, заедно со NAME во Кавадарци, ја формираат првата група од оваа генерација околу 2006 година наречена UNC (Urban Ninjas Crew). Следната година во Скопје се формира CND-DMT со NAME, KAMP (DMT), Pig Hands и Nak47, додека HIVER и Nak47 дејствуваат и како 26 CREW.

Регионално ширење и нови движења

Периодот 2007-2010 донесува значајни имиња како Вутар, Катма, NONE (The John) и Трендо. Куманово развива своја вибрантна сцена од 2005 година со уметници како Hiver и Bold. Кон 2008 се јавува и цртачка со таг Morbid. Посебно значаен е придонесот на Trendo, DEJS (Molerajj) и Skidar преку формирањето на Форма Куманово и организацијата на Графити Фест Куманово.

Струга исто така има своја уникатна приказна, започнувајќи од 2001 година со уметници како Горан Ристовски, Petar STL и SAIKO. Особено е значајно движењето Љубеизам на уметникот Љубе Алексовски, кој со млади уметници создава мали мурали и графити низ градот од средината на деведесеттите години на минатиот век до раните 2000-ти.

Графити шоп Хром: нова ера за сцената

Отворањето на Графити Шоп Хром во 2010 година означува пресвртница. Овој прв графити шоп во Македонија станува повеќе од место за набавка на материјали – таа е центар за собирање на сите генерации графити уметници. Овој период донесува нов бран на таленти: Inna Nameless, DARMA, MIKS, TAMA, DREADPEN, GISH, ASHE, CORN, RASH, SPUN, SINIK, WOO, MONTE, DIG, WENI, TURK, CEN, BSK, SLICK, Jane, Sense, Ванда/Долар. Голем број од нив се активни и денес, многу станале успешни и во други полиња како арт или креативни директори, тату-аристи или муралисти, а некои имаат и сопствени брендови (како DREADPEN).

Третата генерација и современата сцена (2015-)

Од 2015 година, сцената доживува нова ренесанса со имиња како DEJS, TAMA, Shuma, Zork31/Зорк, MG, MORGAN, ESIEM, ARIS, LOPOV, SNEJK, BUSK, RUBIK, BONUS, DELIRIUM, CRIS, Zipper, Zip, Poked, Skar, Corn, Side, Snut/Смут, Ozbek, Dejs/Дејс, Crime/Крајм, Thug, N'esOne, Viso, Cis-coespinar, Kute Cobain, GoSpot, BM3 и други.

2017 година е особено значајна со формирањето на ЕШТ/163 (Арис, Лопов, Снејк, Буск, Рубик, Бонус, Крис, Делирум) и ЕВОФ во Скопје – уникатна мешавина на графити уметници и рапери како Дарма/Darma, PACK/Rask, Worm, Вутар, Мајк и Маљо. Подоцна Микс и Дарма преминуваат во екипата ПОЖ. Во Битола, екипата Hybrid Minds (N'ne, Vladic, Zool) додава нова димензија на сцената – и одлични мурали!

Една од најновите екипи е реинкарнацијата на екипата UNC, млади деца кои го преземале името на екипата и почнале да цртаат заедно околу 2020 година во Кавадарци. Членовите се JANE, Mars, Burek/Kerub, Piper, N'la/Alone/Srba, Borat и Monk. Овие имиња се почесто се среќаваат на улиците на Скопје.

Зачувување на наследството

Во 2024, Арно.мк ја создава групата Графити.мк на Фејсбук, претворајќи ја во дигитална архива и мапа на графити култура. Плакатот кој ви го преставуваме тука е резултат на интензивно едногодишно (макотрпно!) истражување на Верт Стајн. Информациите се последица на цела година собирање податоци, фотографирање, разговарање со цртачи, пребарување по сајтови кои веќе не постојат со помош на Way-back Machine, пребарување архиви за ретски непостоечка литература на тема графити во Македонија.

Ретски цела 2024 година се собираат информациите за цртачите и сцената, а на систематизација интензивно е работено два месеци. Во овој процес најмногу помогна Хром, кој не е само значајно име за македонската сцена, туку и безмилосен критичар! Без неговата помош овој плакат не би постоел.

Најголема помош за делот околу Охрид ја даде Владимир Трајановски (Vlaci a.k.a. Shef/SHF, познат како Valdamarr Sveinaldsson). Веушност, целиот дел за Охрид е негова заслуга! Цртачот Јане даде информации за младата сцена во Кавадарци, а скромниот (незнаен, а сезнаен!) Иво Ј. беше подготвен да помогне секогаш! И многу други имиња од сцената дадоа значајни информации, како FPO/TUBE, ДРАШ (за ОКО), Вутар (за ЕВОФ) RASK (за ЕВОФ и ПОЖ), Филм, PSILA, GoSpot, Младен Трендовски – Трендо (Куманово), Горан Ристовски (за Струга). Уметникот Јане Теохаревски и неговите писанија беа извор на информации за графитите пред 1990-та (нешто што е многу ретно и значајно!). Авторот на текстов веројатно заборави некое име, но за овој плакат и се заблагодарува на целата графити сцена!

Создавањето на овој “времепов” не беше лесно – графити екипите се често неформални, флуидни, со нејасни граници на членство. Но, токму оваа органска природа на движењето ја прави оваа приказна уште поавтентична. Плакатот останува како сведоштво за една живописна урбана култура што продолжува да се развива и да го обликува идентитетот на македонските градови.

2025 година и понатаму: институционализација или нов бунт?

Од она што го гледаме последниве години, графити уметноста доживува значителна трансформација. Некогашната бунтовна форма на изразување постепено се формализира – општините и институциите поддржуваат сè повеќе мурали, а уличната уметност станува дел од официјалната културна понуда на градовите. Оваа институционализација на графити културата носи свои предности – поголема видливост, финансиска поддршка и општествено признание за уметниците. Но, истовремено се поставува прашањето: дали се губи автентичниот дух на бунтот и слободното изразување?

Останува да видиме дали новата 2025 година ќе донесе нова, четврта генерација цртачи која можеби ќе се побуни против ова движење и ќе создаде целосно нов правец во македонската графити култура. Можеби токму оваа формализација ќе биде искра што ќе запали нова креативна графити револуција.

ФИТИ ЕКИПИ

1995-2025

AD#1 1996 СКОПЈЕ

САШО

AD#2 1998 СКОПЈЕ

САШО

BORIS (FPO/AFA)

AD#3 1999 СКОПЈЕ

ALPIN

IKO (SENIK)

IFO

AD#4 2001 СКОПЈЕ

САШО

MT 2007- СКОПЈЕ

HIVER

NAK47

??? KUMANOVO

BALDIE

7 XPOH 2010

НИЦА ВО СЦЕНАТА

UM, CRIS, ZIPER, ZIP, POKED, SKAR, KUTE COBAIN, GOSPOT, BM3...

2017 СКОПЈЕ

WORM

МАЖК, МАЉО (РАПЕРИ)

BO 2005-

KIDAR TAMA MORBID

ОРГАНИЗАТОР НА ГРАФИТИ ФЕСТ КУМАНОВО

"SKOPJE HARDCORE", ЕДЕН ОД ПРВИТЕ ТАГОВИ ВО СКОПЈЕ, ПОД ВЛИЈАНИЕ НА СИМБОЛОТ NYHC.

ПРВАТА ЖЕНСКА ГРАФИТИ ЕКИПА!

ИМБЕЦ 1997 СКОПЈЕ

ИВАНА

МАРИЈА

БОЈАНА

ЕЛЕНА

ЦЕЦЕ

ПРВА ИЗЛОЖБА НА ГРАФИТИ ВО ГАЛЕРИЈА FPO (FOREVER POSITIVE OPSESSED)

ОВОЈ ТАГ ОД 2003 ГО КОРИСТИ ВАСКО АТАНАСОВСКИ ЗА НЕГОВИОТ БЕНД FPO, А BORIS СТАНУВА TUBE/OSILO

BERNAYS PROPAGANDA 2006

URBAN BASTARDS 1998 СКОПЈЕ

IFO

82-92 2010 СКОПЈЕ

STRAJK

NAK47

26 CREW 2010 СКОПЈЕ

DAGGA 1998 ОХРИД

БИЛЈАНА

МИЛЕНА

МАРИЈА

КАТЕРИНА

НОМЧЕ, ЗОРАН, СЛАВЧО

NZS 1999 ОХРИД

НОМЧЕ (ЦУЛЕ, CANONBALL)

ЗОРАН (ZM, NZS, TEAR, SHUMA, CISTA)

СЛАВЧО - БАЧЕ (MOOF, SB)

VUDU SEKTA 2000 ОХРИД

ПАВЕЛ (VUDU)

ОЛИ ЧОВЕЧЕНО

НИКОЛА (ПОПЕ)

БОЈАН ЦИНГУЛ

ДЕНИ

GEGE FRKA 2000 ОХРИД

ЦВЕТЕ

ПАВЕЛ (VUDU)

ОХРИД CREW

OH-CR 2001 ОХРИД

VLAKI (SHEF/SHF)

MEDO

NZS (ЕКИПА)

GRFC CREW 2011 ФЕВРУАРИ

ILE-SOLO BANDIT

DIMAC

HYBRID MINDS 2016 БИТОЛА

NONE

VLADIC

ZOOL

ЦРТАЧИ ОД СТРУГА 2001-

ГОРАН РИСТОВСКИ

PETAR STL

SAIKO

ЉУБЕ АЛЕКСОВСКИ

DREADCREW 2024 СКОПЈЕ

DREADPEN

ZIPER/ZIP

MASKED8

STRIK

ARMOR

ACIDFAIRY

ПО 2001 НЕ СЕ ПОЈАВУВААТ НОВИ ЕКИПИ ВО ОХРИД, НО АКТИВНИ СЕ ИНДИВИДУАЛНИ ЦРТАЧИ КАКО GLADWIN A.K.A. ZIRO (2008-2014), DEMO (DEMOLITION, 2003-2017), CIGI (2016-), ALK (2013), DZOCSE (2021)

ЉУБЕИЗАМ (СТЕНСИЛИ НИЗ СТРУГА, РАНИ 2000-ТИ)

VERY SPECIAL THANKS!

ИЗБОРИ:

ГРАФИТИ.МК НА ФЕ 1 АРНО.МК | БЕРТ СТАЖ | УМЕТНИЧКИТЕ ГРУПИ ВО МАКЕДОНИЈА* (ВЛАДИМИР ВЕЛЧКОВСКИ, 2003) | GRAFITISHOPROM.COM | RISK.COM.MK | COMECLEAN.COM.MK | ФРАМ (ОА СК/МС) | ИВО Ј. | ПРОГЛУБЕ | ДРАШ (ОКС) | ЖАНЕ (UNC, КАВАДАРЦИ) | БУТАР | АСК | ФАЛИМ | PSILA | GOSPOT | ГОРАН РИСТОВСКИ (СТРУГА) | TREND (КУМАНОВО) | ЖАНЕ ТЕОХАРЕВСКИ (ГРАФИТИ ПРЕД 30-ТИ) | VALDAMARR SVEINALDSSON (ЦЕЛНИОТ ДЕЛ ЗА ОХРИД).

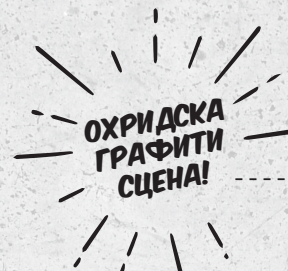
ПРВИОТ „АРТ ГРАФИТ“ ВО МК МОЖЕ ДА Е ГРАФИТОТ НА COOL BOYS (DTM, GMP, DAZY, CRAZY) ВО ОХРИД (1987), ИМАЛО И ПРЕТХОДНИ ИЗОЛИРАНИ СЛУЧАИ (ГРУПА ЗЕРО, 1985 / ДРУГИ ОД 1970-ТИТЕ), НО ЗА ВИСТИНСКИОТ ПОЧЕТОК НА ГРАФИТИ СЦЕНАТА (ПО ПРИМЕР НА ЕУ/САД) СЕ СМЕТА 1995/96 ГОДИНА.

RISK.COM.MK (2000-2004)

ПРВ САЈТ СО ГАЛЕРИЈА/ИНФО ЗА ГРАФИТИ И ЦРТАЧИ

COMECLEAN.COM.MK (2004-2014)

ПРВ СПЕЦИЈАЛИЗИРАН САЈТ ЗА ГРАФИТИ СЦЕНАТА

MOLERI 1998 ОХРИД

VLAKI (SHEF/SHF) ФИЛИП ЧЕТКАР ЗОРАН

STREET

ЗИПЕР

ОД ПРАЗЕН ZIP ФАЈЛ ДО DREADCREW:
РАЗГОВОР СО ГРАФИТИ ЦРТАЧОТ ЗИПЕР

ZIP/ZIPER е млад графити уметник од скопската населба Ченто чија приказна почнува со еден празен ZIP фајл на факултет, а денес прераснува во нешто многу поголемо. Неодамна нè контактираше за да ни ја претстави новоформлираната екипа DreadCrew и да сподели информации за современата графити сцена во Скопје, помагајќи ни да го дополниме нашиот историски преглед на графити движењето во Македонија од 1995 до 2025 година.

Летото 2024 година, ZIP и познатиот графити уметник и дизајнер Dreadpen ја создаваат DreadCrew. Dreadpen, кој веќе има свој независен street fashion бренд инспириран од хип-хоп културата и графити уметноста, заедно со ZIP решаваат да ја прошират екипата со неколку исклучително млади (некои од нив на возраст од само 13 години!) и талентирани членови: masked8, strik, armor и acidfairy. Меѓу амбициозните планови на DreadCrew е обновувањето на култниот проект на Dreadpen со шарените човечина на трафостаниците низ Скопје. Влијанието на Dreadpen се забележува и во работата на ZIP, особено во изборот на бои.

ZIP е близок со членовите на етаблираната екипа ЕБОФ (ACK, BUTAR, PASK, TOPB-CPB), при што со еден од членовите дури споделуваат спомени од градинка! Особено ги почитува BUTAR и PASK, кои ги смета за водечки фигури во македонската графити сцена.

Два моменти особено го отделикуваат карактерот на ZIP. Првиот е кога, по обидот да се приклучи кон една позната графити екипа и одбивањето со образложение дека „составот е полн“, тој наместо да се разочара, решава да формира сопствена екипа. Во неа, заедно со Dreadpen, се посветува на менторирање на помладата генерација графити уметници. Вториот момент е поврзан со неговиот графит на аголот кај улица Римска 25. Иако неговото дело, создадено после графитот на АРИС, користело слични форми, од почит кон АРИС (член на ЕШТ) решил да ги смени формите на неговиот throw up.

Работата на ZIP и DreadCrew може да ја следите на Instagram преку профилите: Zipper, DreadCrew, Dreadpen, strik, masked8, armor и acidfairy.

Во разговорот што следува, ZIP ни раскажува за своите почетоци, влијанија и амбиции на графити сцената.

Од кога црташ?

Првите тагови почнав да ги цртам под името HYPER. Тагот мислам дека сè уште постои во подрумот на една аграда каде што порано живеел во Ченто на улица Сава Михајлов. Тоа беше додека бев во средно прва-втора година, нешто така. Тоа е некаде 2014-2015 година. Но, ништо сериозно тогаш немав започнато. Не се ни водев под името HYPER тоа беа само некои букви што ми се допааа и немаше некоја цел на цртање графити. Само шкравме по клупи во школо кога ни беше досадно.

Првиот ZIP таг го нацртав во форма на латиница (ZIP) во еден од градските автобуси додека одев на факултет. Мислам дека беше број 19 што ме носеше од Битпазар до Карпош. Периодот кога одев во средно ми беше доста интересен затоа што учев и се дружев со еден децко кој се потпишуваше како AND. AND беше доста активен со тагови и многу го почитувам. Во последно време гледам дека не црта активно, ама кога и да се видиме, секогаш носи маркер со себе :). Ако видам некој избледен таг, го повторувам за да трае подолго, така што често може да видите од моите стари тагови ZIP до некој од таговите на AND.

Кои ти се интересите покрај цртањето?

Најново нешто кај мене е rock climbing. Со тоа се бавам последнава година дена. Претходно бев доста активен атлетичар, се тркав на 100м дисциплина некаде 2021-2023 година. Доста други спортови сум пробал кои ми оставиле впечаток и таков ли: сум уствари што сака сè да проба. Имам истриано 4 полуларатони, возев скејт кога бев прва и втора фаз, во средно одев на бокс и кикбокс, ама тие биле привремени активности, да речеме.

Нешто со кое се бавам доста долго време е музика. Поконкретно, рап. Имам снимено 4 траки кои стојат на YouTube и се доста несериозни хоби проекти, иако имав други цели, ама ете не ги постигнав. Тоа беше некаде 2019 година.

DREADCREW 2024
СКОПЈЕ

DREADPEN

ZIPER/ZIP

MASKED8

STRIK

ARMOR

ACIDFAIRY

АТИНСКА

АТИНСКА

ако се сеќавам добро, тогаш ги извадив трактите. Откако се запознав со АСК од ЕВОФ, добив предлог од него да одам на часови за музичка продукција кај Владимир Аговски и еве за месец дена завршувам. Научив многу и имам доста снимени проекти кои ќе исклучат во форма на микс тејп или албум, ќе видиме со колкав материјал ќе си имам работа на крај.

Што понатаму? Спомена дека сакаш да направиш твој бренд?

Да, сакам да имам свое движење во стрит културата. Музиката ќе биде еден елемент од тоа, а графитите ќе го надополнат. Сакам тоа име како Зипер од ДредКру да го искористам за street wear облека која сам ќе ја дизајнирам. Целам кон неколку парчиња облека како custom фармерки од сомот материјал, но и класичен деним. Секако, ќе има и понекоја маица и дукоер тука :). Ова е сè уште идеја и ништо не е во погон. Моментално музиката се спрема, па откако ќе исклучат трактите, ќе почнам да работам на облеката.

Каква музика слушаш?

Многу сакам олд скул рап, македонска или странска сцена, не е важно. Од наши артисти ги слушам Зад Аголот, ЕВОФ, СТР, Темната Страна, Грин Аут, Бригада 3 (со кои сум и пријател), T-Ghost, Подземен ефект... Од странските артисти најмногу ги сакам A Tribe Called Quest, Pharcyde, Mobb Deep, Lord Finesse, Slick Rick, De la Soul, Brand Nubian. Има многу други што во моментот не ми текнуваат, ама тој некој фанк фазон многу ми се свиѓа. Освен рап, многу ја сакам музиката од кај нас што има исклучено од M3 продукција на времето, House музика обожавам, и порано слушав Drum and Bass и Dubstep.

Забележав две движења кај цртачите, едните се „улични типови“ заинтересирани за чистата street art форма, вандализам, анти-уметност... додека другите се поуметнички типови мешаат медиуми (тетоважки, илустрација, карактери, облека...). Ми се чини дека припаѓаш на втората. Дали се согласуваш со тоа?

Да, би рекол дека се согласувам. Јас многу почитувам уметност од било која форма, и знам дека графитите сами по себе се графити и вандализам, не се уметност, да речеме. Многу сакам да цртам бидејќи ме опушта, и ми се допаѓа таквиот вандализам. Да се разбереме, јас сум многу тивок и скоро никогаш никој ме нема видено како цртам, бидејќи избирам необично време и никогаш не кришам или уништувам имот (освен со бојата :)). Сè уште си го барам стилот во графитите затоа што 2023 беше првото парче што го имав нацртано, така што би рекол дека сум доста нов, претходно само се имам тагирано под името ZIP.

Како ја гледаш МК графити сцената? Колку е развиена, каде оди? Нам ни се чини дека сцената денес би била појака дел од познатите фаци да не заминува во странство, но исто така ни се чини дека во последнава деценија се појавија јачни нови екипи (ЕВОФ, ЕШТ, ПОЖ, Hybrid Minds, UNC...) и сцената како да оживеа. Кое е твоето мислење?

Доста е активно. Ги знам скоро сите парчиња низ градов и нивните локации затоа што сум константно на точак наваму-натаму, и приметувам од ден за ден нови парчиња. Тоа ме радува затоа што го објубува сивилото. Се чувствувам убаво кога ќе видам убаво изведено шаренило со некоја порака или пак, без неа. Каде ќе отиде ќе видиме, не би можел да претпоставам, ама знам дека имаме нови цртачи што се во основно, кои ги гледам дека еден ден ќе се доста активни. Најдобрите се веќе дел од ДредКру.

Зошто тагот ЗИП/ЗИПЕР?

ЗИП доаѓа од ФИНИКИ. Таму учев на факултет и имаше еден момент каде што на колеквиум требаше да го закачиме фајлот што сме го работеле во .zip форма. Јас бев бруцош на времето во 2018 и бев под голем стрес зашто прв пат на колеквиум ми беше, и за да потврдам дека го имам закачено фајлот, направив уште една копија. Испадна дека таа копија е празен zip фајл :). Кога дојдоа резултатите, си имав едно компирче во мојата колона и се агазив од смееше.

Оттука тргна идејата за zip, и плус тоа дека долниот лев дел на латиничното з-то и горниот десен на п-то даваа некоја острина што многу ми се допаѓаше и никој немаше таков едноставен оточен таг. Го гледав како многу експлозивен и остар таг. Тоа го терав од 2018, 5 години, и во 2024 сакав да сменам на

кирилица, ама ми фалеа некако букви. ЗИП ми стана многу овално и досадно. Па му додадов суфикс ЕР и стана ЗИПЕР. Доста време тагирав со едноставен фонт а потоа ја прифатив овалноста и ја искористив. Па затоа го имам тој денешниот ЗИПЕР таг со кружиња и вртења.

Многу интересна работа е како не приметив колку работи ми имале удел во мојот стил. Еден ден го гледам тагот ЗИПЕР и си викам: „Еј, абе ако ставам една линија на почетокот на З-то, тоа ќе стане В!“ И иако ВИПЕР ништо не значи, морам да признаам дека премногу ме потсети на тагот на ВУТАР. Тогаш сфатив колку работите околу мене имаат удел не само на мојот стил на цртање, туку и на мојот живот општо. Чисто да спомнам, јас многу го почитувам ВУТАР, тој и РАСК за мене се број еден во графити сцената во Македонија.

Имаш ли идоли или омилени цртачи?

Епа, изгледа горе, само што ги спомнав, така што, да не се повторувам. Би можел да надополнам со други цртачи од кај нас како DreadPen – многу пати исто несвесно имам сликано негови парчиња и други, отпосле приметувам дека е тој. Арио, Снеж и Лопов имаат доста уникатен и препознатлив стил, не можеш да ги утнеш. КОРН исто ми е многу интересен. Зорк исто така (често пати сум разговарал со него и ми има давано сугестии за да се подобрам и многу го почитувам), АСК од ЕВОФ исто така добро црта, на вашиот плакат е под името Маљо, заборавив да го спомнам :), ТОРВ – Worm, и кулановска екипа, иако не ги знам ми се зајон, многу јачки мурали прават, секоја чест.

Од постарите интересни работи ми се од Sense и SRK. Таговите на Sense се парче, а SRK е убиствен со шаренила, додатоци, бои, тоа го обожавам. Ме потсетува на едно парче Снеж што го имаше правено. Има едно маке розево сигурно сте го виделе, јас колку што разбрав заедно сме биле келнери во Деја Бу Капитол со девојката што го црта, али неам појма. Би сакал да ја спомнам и ШТН (тагира SHTN со кружиче) и за крај морам да го спомнам ПОЖ, секогаш знае да ме изненади негово парче.

Од странските артисти искрено не знам многу, баш сега отворив на Гугл додека го пишувам ова да се потсетам, ама морам да признаам дека никој не знам. Имам гледано само еден документарец по препорака од Зорк, Style Wars, и топло ви го препорачувам како почеток за истражување на графити сцената надвор од Македонија. Исто така РАСК и ЕВОФ имаат видеа на YouTube, побарајте ги сигурно ќе ги најдете, доста се кул.

Кои ти се омилени места за цртање и што мислиш за цртањето возови?

Возови ми се прејакки за цртање, никогаш не сум цртал. Гледам цело време како цртаат и би сакал да пробам. Омилено место, морам да признаам, некаде на мирно место кај што нема премногу изложеност да мокам JBL-от да го рокнам до даска и да се опуштам додека цртам. Во последно време почнав да се опуштам да цртам и на булевари, директ изложен, ама не ми е омилено. Најдобри места: кај, некој скејт парк, некаков парк со видче, такво нешто. Интересно ми е да истражувам напуштени места, ама не сум некој фан.

Со комбинацијата на креативност, почит кон постарата генерација и желба за менторирање на помладите, ZIP и DreadCrew го трасираат патот за една нова ера во македонската графити култура. Среќно!

ГРАФИТ.МК

1 ГОДИНА ОД АРХИВАТА НА СК/МК ГРАФИТИ

ФОТОГРАФИИ: ГОЦЕ ТУНТЕВ

25/03/2025

Пред една година ја отворивме групата Графит.мк со цел да ги документираме, архивираме и споделиме графитите од Скопје и Македонија. Групата ја водат Бранко Прља, Го Це Тунт и Небојша Гелевски – Бане.

Што направивме за овие година дена?

1) 1.140 постови – тоа се минимум 1.140 објавени графити. Но, некои објави содржат 2-10 или повеќе графити, а објавите поврзани со арно.мк содржат и 50-100 графити секоја посебно.

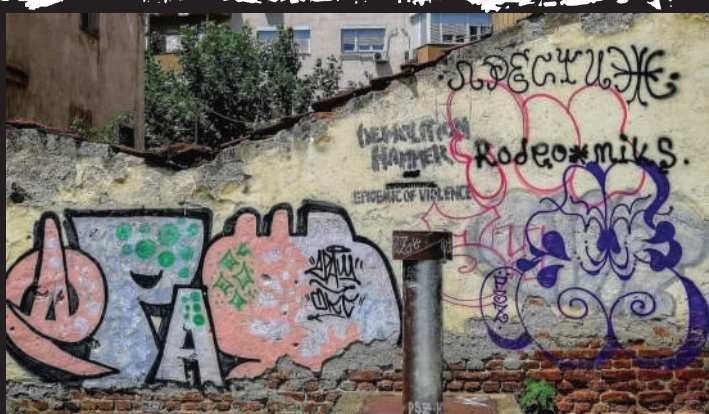
Бидејќи не постои брз метод да се утврди колку вкупно графити се објавени – решивме да ги преброиме! Методот беше ваков: ако на една фотографија има 2 или повеќе графити, ги рачунавме само како 1. Ако објавата е линк до друга галерија од друг сајт – ја рачунавме како 1 графит.

Исклучок беа само нашите текстови на Арно.мк и таму рачунавме колку графити се објавени посебно.

Според пресметките, вкупната бројка на објавени графити во групата Графит.мк за 1 година е **3.000 графити** (точно 2.971 графит)! Тоа што го објавивме е сепак далеку помалку од вкупниот број на фотки. **При изборот се задржуваме на подобрите графити, не го објавуваме секој документиран графит.**

2) Направивме **„Мапа на графити“** во која графитите кои ги фотографираме ги споделуваме со точна локација. Оваа мапа е отворена и на неа може да споделува секој, сепак до сега на неа се објавени само (дел од) графитите кои сме ги сликале ние.

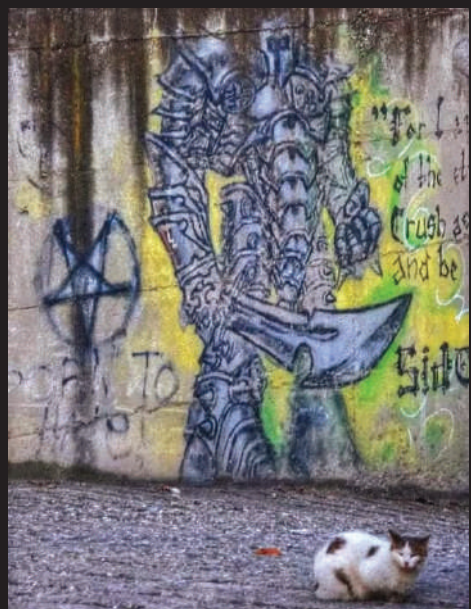
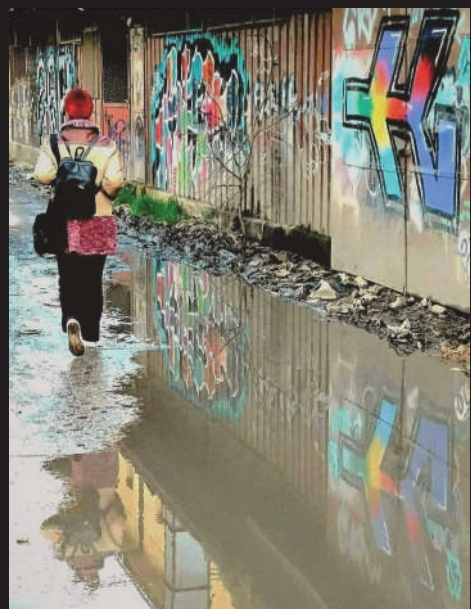
3) На арно.мк објавивме **27 графити приказни** – во кои споделивме многу графити и ги анализиравме од историски, културолошки, уметнички и личен аспект. Во овие текстови претежно се споделени помеѓу 10 и 100 графити.

4) Во април 2024 го објавивме и **„ГРРФТ“**, првиот македонски магазин/фанзин за графити. Магазинот на некој начин е екстенизија на графитите кои ги објавувавме во групата.

5) Направивме **интервјуа** со цртачите Хром, RASK и Вутар од ЕБОФ, Флим, Зипер... Од овие автори дознавме многу за сцената во СК/МК, за почетоците и првиот графити шоп (особено од Хром), за екипите и можните насоку во кои ќе се движи графити сцената кај нас.

6) Го направивме првиот **Графити времеплов: плакат за 30 години македонска улична уметност**. Овој плакат беше производ на една цела година интензивно истражување. Информациите за графити сцената во Македонија се многу скудни, до информации тешко се доаѓа – се работи за неформална сцена, а ликовите инволвирани во неа честопати тешко споделуваат информации, со исклучок на неколку цртачи.

Графитите во Македонија имаат богата историја, а нивниот развој низ годините е фасцинантен приказ на поп-културата и урбаната уметност. На нашиот портал арно.мк во многу наврати сме пишувале за овој феномен, преку нашите графити-приказни, создавајќи група „Графит.мк“ и плакат со времеплов кој го мапира развојот на македонската графити сцена од 1995 до 2025 година. Иако графитите во земјава постоеле и пред 1995 година, модерната ера, под влијание на американската графити и скејт култура, како и формирањето на првата екипа Biosquad, започнува токму тогаш – во Скопје. Но, што е со другите градови?

Графити во МК надвор од СК?

Охрид, на пример, од 1998 година развива богата графити култура, заедно со Струга, Куманово (дом на „Графити фест“), Битола (со одличните Hybrid Minds), Гевгелија (GRFC CREW) и, се разбира, Кавадарци (UNC). Овие градови го носат својот уникатен печат во македонската графити приказна, а сето тоа е дел од нашиот Графити времеплов.

Плакатот не е совршен и дефинитивен – многу цртачи можеби нема да се согласат со него – но затоа ги повикуваме сите заинтересирани да се вклучат, да споделуваат информации и да помогнат во градењето на архивата на македонската поп-култура. Контакттирајте нè на contact.arno.mk@gmail.com, а целиот плакат можете да го видите тука!

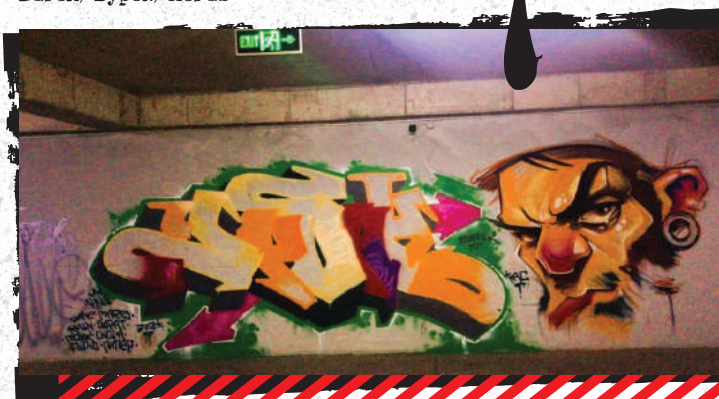
Куса историја на UNC во Кавадарци

Денес го ставаме фокусот на Кавадарци и екипата UNC – име кое одекнува низ улиците на овој град, но и пошироко. UNC првично е основана во 2006 година од денес реномирани цртачи и тату-мајстори како Tac/Tacizam, Smile/Rain и NAME. Оваа оригинална постава поставила солидна основа за графити сцената во Кавадарци, а нивното влијание се чувствува и денес.

Во 2020 година доаѓа до реинкарнација на UNC. Група млади ентузијастички го преземаат името и почнуваат заедно да творат, носејќи свежа енергија во Кавадарци. Членовите на новата генерација – JANE, Mars, Burek/Kerub, Piper, Nola/Alone/Srba, Borat и Monk – брао го прошируваат своето присуство, а нивните имиња стануваат сè повидливи, не само во Кавадарци, туку и на улиците на Скопје.

Во неколку наврати во 2024 година ги претставивме во нашата група Графит.мк.

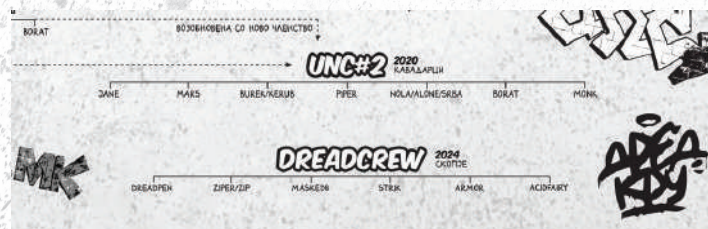
Burek/Буреќ/Керуб

JANE

MONK

Borat

Srba

Rain

UNC

Најновите графити од UNC во 2025 година

UNC '25 „Среќни празници“

Тагови: Бурек, Јане, Борат, Monk, Rain, Mars, Tacizam, Boro

Локација: Градски стадион, Кавадарци

Jane, Rain, UNC 2025

Локација: Новиот автопат Градско-Прилеп

Jane 2025 Nasto Maalo ACAB

Локација: Спортска сала „Јасмин“, Кавадарци

UNC + Тагови

Локација: Винарија Тиквеш, Кавадарци

Графитите на UNC не се само уметност – тие се приказ на заедништвото, креативноста и континуитетот на една сцена која продолжува да се развива. Од Кавадарци до Скопје, па и пошироко, овие цртачи оставаат трага која ја збогатува македонската урбана култура. Следете ги нивните дела, поддржете ги овие млади цртачи и придружете ги ни се во документирањето на ова движење!

Хром, Shake, Арис
Графити на кај во Карпош (2023)

Графитите во Македонија не се само боја на сидовите – тие се приказна за градот, за неговите луѓе и за времето во кое живееме. Од првите „тагови“ во 90-тите до денешните сложени мурали, македонската графити сцена е жив организам што дише заедно со урбаниот пулс. На нашиот портал арно.мк често пишуваме за овој феномен, преку нашите „Графити-приказни“, групата Графит.мк и уникатниот плакат со времеплов што го мапира развојот на македонската графити култура од 1995 до 2025 година. Денес, во фокусот ни е еден од најактивните цртачи на новата генерација – Арис.

Арис и екипата ЕШТ

Арис е име што го среќавате на скопските сидови, под мостови, на напуштени згради и на места каде што градот пулсира со живот. Тој е дел од екипата ЕШТ (Еден Шест Три), формирана во 2017 година, заедно со цртачите Лопов, Снежк, Рубик, Буск, Бонус, Крис и Делирум. Оваа група брзо се етаблира на сцената, а Арис, заедно со Лопов, Снежк и Рубик, е меѓу најплодните членови. Неговите дела се препознатливи, често потпишани со кириличен таг „АРИС“, а поретко со латиничен, оставајќи трага што зборува за неговиот стил и идентитет.

Арис не црта само за да остави знак – неговите графити се дијалог со градот. Од едноставни тагови до сложени „троапс“ (throw-ups), неговите дела го рефлектираат духот на Скопје – хаотичен, но полн со енергија и приказни. Неговите дела се доказ дека графитите не се само улична уметност, туку и начин на живот, начин да се опстои во урбаниот хаос и да се остави нешто зад себе.

Арис низ скопските маала: мапа на неговото присуство

Графитите на Арис се расфрлани низ Скопје, од прометни булевари до тивки маала, создавајќи мапа на неговиот уметнички отпечаток.

Неговите дела најчесто се среќаваат во Дебар Маало, каде што боемскиот дух на улиците околу Бафо Бар и околните фасади му дава слобода за изразување. Тафталице е уште едно негово упориште, со графити долж улиците кај Млечен ресторан и гимназијата Нова, каде што станбените блокови стануваат платно за неговата креативност.

Во Центар, особено околу Буваковец и кулите спроти Соборниот Храм, Арис остава трага на места каде што градот пулсира, додека Зелен пазар и околината на Црвен Крст ги обојува со своите тагови меѓу тезгите и бетонските фасади. Не ги заобикојува ни помалку видливите делови, како мостот меѓу Аеродром и Керамидница или напуштените градби кај Студентскиот дом Гоце Делчев.

Арис има преференца за места со висок визуелен впечаток – прометни булевари, раскрсници и фасади во централните делови на градот – но не се плаши да навлезе и во потивките маала или напуштените простори.

Арис во скопските приказни

Нашиот автор Берт Стајн често го споменува Арис во своите „Графити приказни“, кои ги документираат промените во градот низ леката на уличната уметност. Од текстот Од „сендвич со петка“ до „Луксузна локација“: графити и урбаниот хаос на „Буваковец“, до Храм на графитите на кулите карши Соборниот Храм, преку На маргините на сеќавањето: Дебар Маало во графити, до Зелен пазар меѓу тезги и графити: пластични домати и бетонски пораци и други, Арис е неизбежен дел од наративот. Неговите дела се наоѓаат насекаде – од Дебар Маало до Центар, од напуштени фасади до прометни крстосници. Реџиси и да нема дел од Скопје каде што неговото име не се појавува.

Арис е и дел од нашиот Графити времеплов: плакат за 30 години македонска улична уметност. Заедно со екипата ЕШТ, тој го продолжува наследството на генерациите пред него, додавајќи свој уникатен печат на приказната за македонските графити.

Галерија на делата на Арис: избрани графити

Тука ви презентираме избрана галерија од 50 графити на Арис, кои веќе се споделени во нашата група Графити.мк благодарение на админите на групата – Бранко Прља, Го Це Тунт и Небојша Гелевски, како и на членовите Галина Димитрова, Снежана Василевска, Трајан Трајановски, Душица Димитровка и Гордана Корнакова Калчева. Им благодариме за нивниот придонес! Сите овие графити можете да ги разгледате и на линкот од групата Графити.мк.

Зошто Арис?

Она што го прави Арис посебен не е само неговата продуктивност, туку и неговата способност да го долови духот на времето. Арис и неговата екипа ЕШТ се доказ дека графитите во Македонија не се само минлива мода, туку движење што продолжува да расте и да се развива. Тие се гласот на улицата, на младите, на оние што веруваат дека еден сид може да каже повеќе од илјада зборови.

Миле SRK

ГАЛЕРИЈА НА ГРАФИТИ ЦРТАЧЕ SRK

На arho.mk редовно го следиме урбаниот пулс на градот преку нашите серии „Графити прикажани“, иницијативи како Графит.мк, и времепловот за македонската графити култура од 1995 до 2025 година. Денес ви го претставуваме SRK – Миле Глигоровски, познат и како Миле Ра, еден од најактивните и највпечатливи графити автори во Скопје.

Кој е Миле SRK?

Миле по професија е готвач, но по душа отсекогаш бил уметник. Графитите му се начин на изразување уште од основно училиште, инспириран од урбаните простори на градот и духот на слободата. Уште од доцните 1990-ти е активен на скопската сцена, а од 2000 година е дел од екипата OKC (OKS) заедно со Драш и Маича.

Оваа група на уметници се наследници на легендарната екипа Скопските господари на графитот (CG2), формирана околу 1996 година со членови како ДРАШ (1312), Александар Стојоски – Сликар, и Владимир Јаревски – Дуко. Преименувањето во OKS означува нова етапа во македонската графити култура, со препознатлив стил и став.

Кој е стилот на SRK

SRK црта живописно, со експериментирање во формата, бојата и типографијата. Многу негови дела се создадени импулсивно, на лице место, додека други се резултат на прецизна подготовка и претходни скици.

Иако SRK понекогаш експериментира со различни стилови, неговата уметност најчесто се сведува на потписот – директен, присутен, непретенциозен. Тоа го вбројува меѓу „пуристите“ на уличната сцена, дел од таа стара школа на графити уметници кои

не бркаат естетика или уметнички формализам, туку едноставно сакаат да го остават својот траг, својот потпис, како крик – „Бев тука!“.

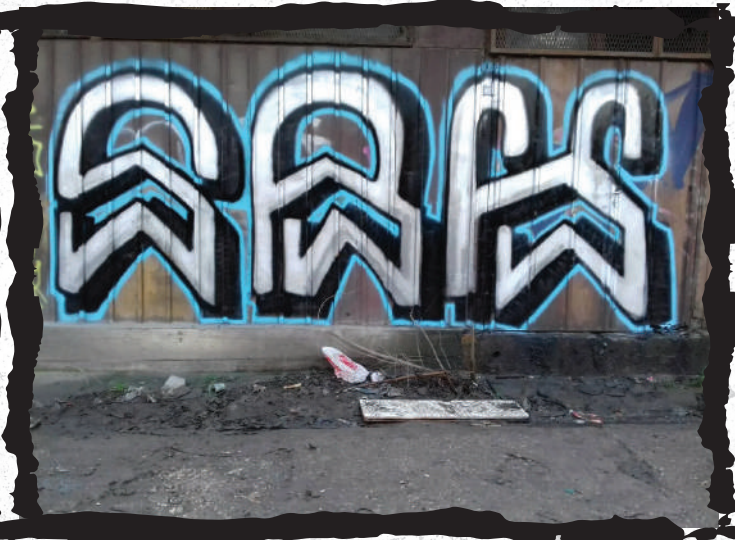
Каде можете да го „сретнете“ SRK?

Графитите на SRK може да се сретнат на повеќе клучни локации низ градот. Особено е активен во околината на Градски сид, кај Зелено пазарче, околу училиштата „Владимир Илич Ленин“, „Димитар Миладинов“, „Песталоци“ и „Златан Сремац“, а има и дела на фасади во Дебар Маало, кај Соборниот храм, зад Дом на градежници, кај Рекорд, околу булеварот Св. Кирил и Методиј, па сè до скриени сидови кај железничката станица, под мостот Гоце Делчев, и низ маалата околу Буваковец. Според него, една од омилените локации му е патот меѓу Горче Петров и Сарај. Тој е еден од ретките цртачи (заедно со Драш и Маича) чија уметност може да се види и на фасади на нови станбени згради – во Дебар Маало и Капиштец.

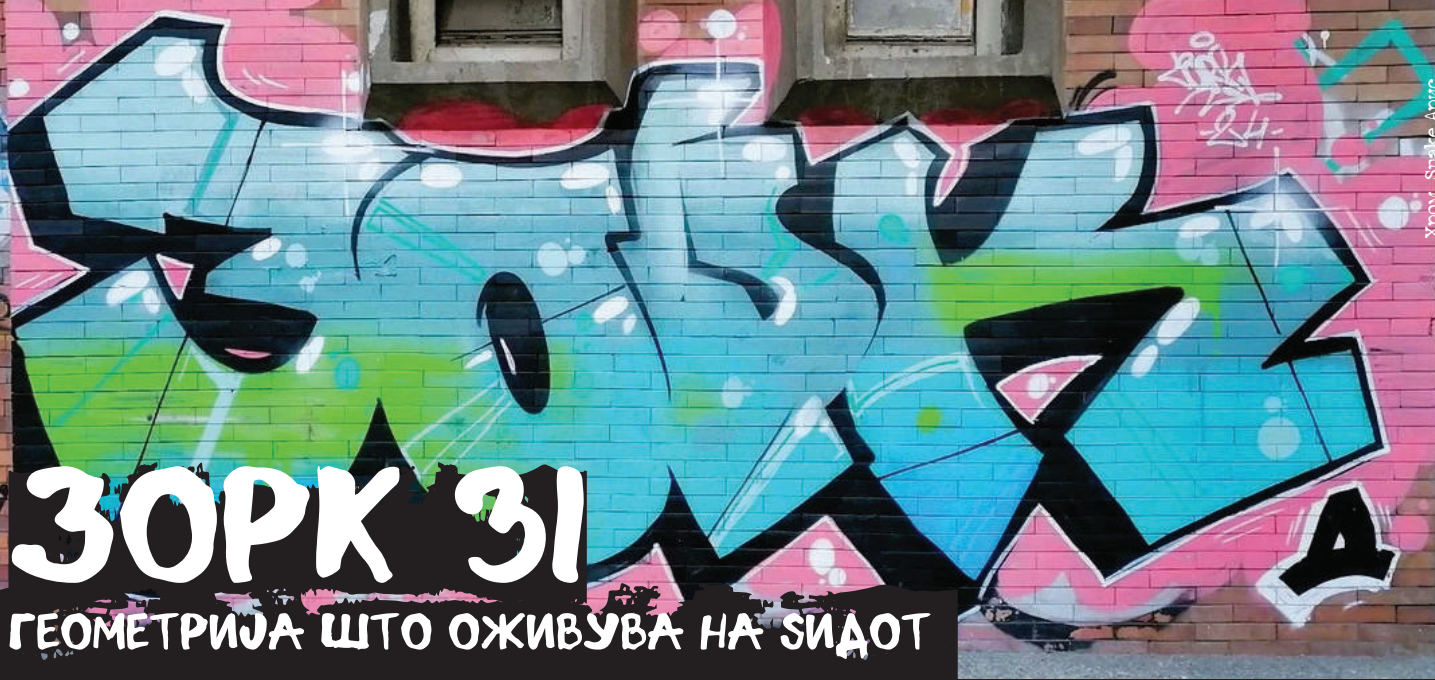
Следете го SRK на Instagram: [@mile.srk](https://www.instagram.com/mile.srk).

Галерија на графити од SRK

Во нашата архива на graffiti.mk документирани се стотици негови дела заедно со Окс и Драш. Овде ви претставуваме избор од речиси 50 графити на SRK – сведоштво за еден уметник кој постојано го обновува лицето на градот. Фотографиите во оваа галерија се дело на повеќе автори: Alo Bing, Go Ce Tunt, Бранко Прља, Небојша Гелевски, Valdamarr Sveinaldsson, Душица Димитровска и Снежана Василевска – секој од нив со свој агол на поглед, стил и чувствителност кон уличната уметност.

ЗОРК 31

ГЕОМЕТРИЈА ШТО ОЖИВУВА НА СИДОТ

Додека талкам низ скопските улици во потрага по графити за арно. ми и групата графит.мк, едно име се издвојува со прецизност, колорит и страст – Зорк. Неговите тродимензионални букви како да скокаат од сидот со колорит што го привлекува погледот. По случајното откривање на неговиот профил и неочекуваната отвореност за разговор, ја откривам приказната на еден од најталентираниите претставници на третата генерација скопски графити уметници – човек кој своите архитектонски знаења ги претвора во улична уметност и кој, и покрај техничката супериорност, останува пријателски настроен кон заедницата.

Зошто секој момент на прошетка го користам за сликање графити? Не знам точно. Можеби затоа што не скокам со падобран, не кршам брзински рекорди на трки и не се спуштам низ водопади со кајак. Моето мало адреналинско искуство е да идентификувам локација каде има графити, да влезам во често запустен простор, да ги документирам и да пишувам за нив. Има нешто во самиот чин на откривање, можеби блага доза на откривачка радост што нешто скриено пред очите на секојдневните минувачи, јас го забележувам, ценам и документирам.

Во тие мои патешествија низ Скопје, низ споредни улици и запустени фабрики, напуштени грабди и нејот на Вардар, подземни

премини, заборавени тунели и сè друго што градот ми го нуди како урбано платно, едно име сè повеќе почна да ми привлекува внимание – Зорк.

„Дечкото“ со најдобриот fill во градов, уметникот кој знае да создаде волумен и перспектива, тој што знае да ја помеша бојата и да избере палета ко македонски DAIM или Digital DOES. Не сум цртач или графити артист... но, како дел од алтернативната култура во СК/МК од 90-тите, сепак знам што е убаво и вредно да се документа во културата и уметноста за да го испитаме пулсот на еден град – и дали воопшто го има или е само жив мртовец?...

И токму тие дела на ЗОРК постојано ми го привлекуваат погледот. Неговите букви како да скокаат од сидот. Има нешто во тие остри геометриски форми, тој дуел на бои, тие ретко прецизни линии... просто те тераат да ги забележиш и да застанеш.

Имам архивирано десетици негови графити, неговите дела веќе зборуваат за него, но секогаш ме интересирало – кој е овој човек? Во графити сцената има сепакви ликови. Некои се елтен загреани за таа субкултура и начин на живот, други се уметнички души кои едноставно се пронашле на сидот, трети се бунтовници кои сакаат да оставаат траги на „забранети“ места... Кој е Зорк?

Еден ден, случајно налетав на неговиот профил на Фејсбук и си реков – ајде да му пишам. Свесен дека уметничките души знаат да бидат чудни, повлечени и претпазливи (особено кога се работи за нелегални активности!), сепак ја напишав пораката. Зорк ми одговори љубезно и со почит.

Тој е дел од она што условно го нарекуваме „трета генерација графити цртачи во Скопје“. Генерацијата што порасна со интернет, со Јутјуб туторијали и постојан пристап до сите светски графити сцени, музика, идеи и концепти. Генерацијата што не мора да чека видеокасета од некој роднина од странство за да лови трендови и да учи. Генерацијата што учи брзо, се развива динамично и е отворена кон светот.

Мислам дека тоа е и причината што ми одговори толку брзо и беше волан да направиме интервју за арно.мк. И не само тоа – тој искрено ни се заблагодари за интересот и за трудот околу архивирањето на сцената. Современата графити генерација е поотворена, поподготвена да сподели искуство и знаење со другите.

Пред да се нурнеме во светот на ЗОРК, погледнете го неговиот инстаграм профил: [zork.mk!](#)

Се потпишуваш како Зорк, Zork и Zork31, од каде потекнува името и додавката „31“.

Пред 15тина години експериментиравме со имиња кои ги смислувавме со другарите и ги правевме нашите први обиди за тагови. После неколку неуспешни псевдоними еден од моите другари ми предложи да го пробам името Zork. Уште од првиот пат кога го чув ми легна од причини кои и сам не ги знам, и го немам променето од тогаш. Со текот на годините се повеќе и повеќе го користам до степен што денес голем дел од луѓето кои ме познаваат ми се обраќаат со прекарот Зорк.

Додатокот 31 е како што би рекол Bob Ross – “Happy Accident”. Произлезе како додаток на крајот од тагот кој своевремени секој сакаше да го има, а мене лично ме инспирираше Jazz83. Со текот на времето си го имам рационализирано како обратно од 13 – односно среќен број.

Сме ве сретнале заедно со Ракс потпишани како FAT BOYS (на легалниот ѕид во Линтија, во близина на Зоолошка и на некои други места), дали со тоа име се потпишувате вие двајца? Дали си дел од некоја друга екипа?

Јас и мојот драг пријател Ракс се потпишавме така како шега на наша сметка, бидејќи и двајцата сме љубители на скара и пиво, а тоа се одразува на нашиот изглед :) Fat Boys не е графити екипа, туку опис на луѓето позади таговите. Во однос на екипите, никогаш не сум бил член на некоја сериозна екипа за цртање, ниту пак сум нешто многу отворен за таа идеја бидејќи генерално преферирам да цртам сам.

Во разговорот со Зипер, тој те спомна помеѓу најдобрите цртачи во МК кој многу го почитува, и како некој кој му давал сугестии како да се подобри. Од друга страна кај некои цртачи сме осетиле извесна доза себичност, надменост, дека не ги почитуваат другите цртачи... можеби тоа е и дел од самиот „занаџ“, ако си го тагираш името насекаде низ град, мора да си по малку „его-трип“... или не? Кое е твоето гледиште?

Секако дека има одредено его помеѓу цртачите, сепак нашиот псевдоним е дел од нашиот идентитет и секој непочит се сфаќа лично. Јас се стремам да немам некој проблем со други цртачи и ги поддржувам и ги ценам сите нив и нивните трудови бидејќи сметам дека сите ние сме дел од една иста заедница.

Пред извесно време правевме „Графити времеплов“. Да се документира и систематизира една неформална сцена е многу тешко. Не го сметаме нашиот плакат за завршен и планираме во иднина да го доработуваме, зашто секогаш дознаваме нешто ново. Еве, на пример тебе како Зорк те ставивме во цртачите кои се појавиле по 2015 година (условно кажано „третата генерација“), но во приватен разговор ни кажа дека се почнал уште порано. Кажни ни нешто повеќе за тоа.

Почетоците на моите графити денови се уште од 2010-2011 година со името Зорк, меѓутоа околу 2014 година почнав посериозно да се бавам со цртање графити, односно да цртам големи фул колор парчиња, да конзумирам графити медиуми, да снимам видеа и да ги прикажувам на Youtube, да ширам познанства и да цртам со луѓе низ Скопје и пошироко. Дополнителна улога во мојот развој претставува отварањето на графити шоп Хром каде што имав шанса да запознаам многу претставници од домашната сцена, како и странски цртачи од кои научив многу за графитите, за музика, култура но и за животот. По 2021 година се најдов во

својот нај активен период досега бидејќи имам доволно слободно време и ресурси да се фокусирам на својата пасија.

твоите дела се геометриски, со одлично познавање на перспективата и давање тродимензионалност на буквите, kolorитот е непрекорен. Искрено, од многуте графити во Скопје, твоите ни се помеѓу омилените и ги сметаме за технички одлични! На што се должи твојата вештина во цртањето?

Пред се, Trial and Error. Неопходно е експериментирање за да се пронајде сопствениот стил и да се унапредува и надградува безмилосно. Стилот е нешто што еволуира како што еволуира самата индивидуа. Исто така, од огромна помош ми биле моите другари со кои сме разменувае идеи, мислења како и “финти” на занаетот кои ни ја олеснуваат работата и не прават повешти.

Дополнително, користењето на референтни примери од домашната сцена и од странство знае да биде доста корисно, Меѓутоа тоа не смее да биде бледа копија туку да служи како инспирација. Вутар еднаш ми рече “Не треба кога глеаш парче да си викаш ми се сфига, него да се прашаш зошто ми се сфига, што праи он да ме привлече?”.

Дали имаш формално уметничко образование? Со што се занимаваш освен со цртањето?

Па, и да и не :) По професија сум архитект, и за време на студиите изучував ликовна уметност, пластично обликување, историја на архитектурата и уметноста, перспектива и други предмети кои ми помогнаа да си ги надградам вештините на повисоко ниво. Дополнително се бавам со графички дизајн, 3d моделирање, партерен дизајн, а во последно време цртам и уметнички платна.

Кои ти се омилените места за цртање во или надвор од Скопје?

Генерално немам некоја преференца. Кога излагам да цртам имам 1-2 места кои од претходно сум ги определил како добри опции за цртање и цртам се друго што можам по пат. Би сакал да нацртам графит во секој поголем град низ МК. Тоа е мојата наредна цел.

Кои се твоите омилен македонски и светски цртачи? Што мислиш за македонската графити сцена денес?

Има многу македонски графити цртачи кои ме инспирирале низ годините. Особена важност ќе им дадам на следните без никаков посебен редослед: Strajk, Sense, Vandal, Bne/Hrom, Drash, Srk, Machka, Name, Pig Hands, Nak47, DarkStar, C22, Jazz83, Crime, Tube, Absolut, CK, Sake/Vutar, Rask, Darma, Miks и многу други.

Од странски цртачи би ги посочил да ги погледнете ONCPS, Rime, Rams, Sofles, Does, Ceser, Geser, Bates, Nychos, Sarz, Rebel813, Insane51 и други. За графити сцената не би сакал многу да коментирам, едноставно сметам дека во минатото била многу подобра и дека нема многу активни цртачи моментално кои продуцираат квалитетни графити. Дополнително мал е и бројот на млади цртачи кои аспираат да еден ден бидат сериозен дел од сцената.

Според мене периодот од 2008 до 2012 година е од огромна важност за графитите во МК, бидејќи носејето на Sabotaz спреевите во Макожемик и потоа отварањето на Графити Шоп Хром во 2010 година служат како катализатор за сцената. Материјалите кои условно преку ноќ стануваат достапни во изобилие овозможуваат побрз напредок на вештините на цртачите во тоа време и како резултат на тоа произлегуваат според мене основоположниците на денешната современа графити сцена. Дополнително сцената од тогаш до околу 2023-2024 година беше релативно стабилна со бројот на редовни цртачи и млади децки и девојки кои покажуваа интерес, меѓутоа во втората половина на 2024 година драстично опадна интересот за графитите на глобално ниво и со тоа и кај нас.

На Зипер му го имаш препорачано култниот филм „Style Wars“. Имаш ли некоја препорака за нас или за нашите читатели – некој филм за графити културата кој не треба да го пропуштите? Кој саундтрек е добар како графити подлога?

Wholetrain обавезно! Потоа, Infamy и Fatecap Express. Во поново време има многу интересни Youtube Канали. На np: the Artist Block, TagMachine, Vitaly Tesh, RESAKS GRAFFITI, RESK12, SMOE NOVA, YOUFO и други. Саундтрек: Gang Starr – Code Of The Streets.

Што понатаму и каде се гледаш во иднината?

Понатаму, би работел на усовршување на своите вештини, би се фокусираш повеќе на изработување комплицирани парчиња и целосни продукции. Дополнително би сакал да цртам повеќе платна и помали формати бидејќи сметам дека има вредност во нив како уметнички дела.

БЕРТ СТАЈН

"СИДОВИ ШТО ЗБОРУВААТ: ГРАФИТИ ПРИКАЗНИ ОД СКОПСКИТЕ УЛИЦИ" НОВА КНИГА НА БЕРТ СТАЈН

На Саемот на книгата 2025 (штанд на Антолог), меѓу сјајните корици и новите романи, ќе ја најдете една поинаква книга, полна со шепоти од сидовите покрај кои секојдневно минуваме, ама ретко ги погледнуваме. „Сидови што зборуваат: графити приказни од скопските улици“ од Берт Стајн е документ, исповед, и урбана архива – сè во едно.

Ова не е студија за уметноста. Ниту обид за официјална историја на скопските графити. Оваа книга е интимен дневник на исчезнатите зборови, на спрејови што капат по сидовите, на имиња што се прецртуваат и на тишини што звучат подеднакво гласно како урбаната бучава.

Книга што не мириса на библиотека

Во повеќе од 300 фотографии, Берт Стајн не води низ делови од Скопје што ретко влегуваат во книги – задни улички, потпирни сидови, мостови, гаражи, напуштени згради. Од Кисела Вода до Нова Железница, Ново Лисиче до Дебар Маало и подалеку, ова е една картографија на урбаниот израз, на отпорот, бесот, хуморот и љубовта запишани со спреј.

Некои графити во книгата веќе ги нема. Сидовите се урнаа, фасадите се бојадисаа, а уметноста што никогаш не барала дозвола – исчезна. Оваа книга ги чува тие фрагменти. Некои доживевани лично, некои документирано од далеку. Но сите – вистински.

Урбани легенди, букви и бес

Во книгата се споменуваат цртачи и графити екипи од неколку генерации, локални и странски, како Aris, Ashe, Bavar, Bne, Borat, Busk, Бупек, Corbo, Corn, Darma, Dart, Драш, Dredpen, Ебоф, Ешт, Flim, Hrom, Inna, Jane, Jazz 83, Лопов, Мачка, Name, Nak Cnd, Нејмлес, Oks, Pack, Пипер, Покж, Рубик, Руки Чуки, Side, Skar, Смут, Snake, Srk, Turk, Unc, Вутар, Зипер, Zork и други!

Некои од нив се познати по throw-up-стилот, некои по политичките стенсили, некои по чистата естетика. Но сите оставиле трага што зборува, и што овде е фатена на фотографија и во текст.

Зошто токму сега?

Затоа што време беше некој да каже дека графитот не е само вандализам. Дека е израз, отпор, паметење. Дека градовите не се само булевари и фасади, туку и слоеви на имиња, зборови и идеи.

„Сидови што зборуваат“ не се чита, таа се вдишува. Со мирис на спреј и бетон!

Ако некогаш сте застанале пред сид и сте се прашале кој стои зад тој потпис, во оваа книга е можеби одговорот.

УЏКАНОВИЌ ДАМИР

ИНТЕРВЈУ СО ДАМИР
УЏКАНОВИЌ: УМЕТНОСТ ОД
ПРАШИНА

Во потрага по урбани форми на изразување и ангажирана уметност, наидов на фасцинантни цртежи на – камјони. Но, не станува збор за класични графити или налепници. Туку за привремени, ефемерни илустрации направени директно врз прашина. Да, прашина! Името што стои зад оваа невообичаена уметничка појава е Дамир Уџкановиќ (Damir Art), илустратор кој не само што поседува класична техника, туку и голема креативна енергија која си наоѓа медиум дури и кога нема хартија при рака.

Она што веднаш ме фасцинираше не беше само неговата уметност, туку и начинот на кој ми одговори на прашањата. Одговорите ми ги прати веднаш – од мобилен, во паузите меѓу возењето – што совршено го отсликува неговиот пристап кон уметноста: спонтан, директен, моментален. Цртежите на прашина не се ништо друго освен излив на креативност кога инспирацијата ќе удри, а хартија – нема.

Неговите дела на хартија – изработени со обични хемиска пенкала (ballpoint pen) – сведочат за исклучителна техничка прецизност и темна, понекогаш гротескна имажинација. Со внимателно сенчење и морбидна фантазија, тој создава фигури што се движат меѓу телото и кошмарот, човекот и чудовиштето, реалноста и халуцинацијата. Темите варираат од психолошки стравови до коментари за самотијата, анксиозноста и распадат на телесното. Во неговиот визуелен речник (веројатно индиректно) може да се препознаат несвесни влијанија од Хјеронимус Бош, Едвард Мунк, Френсис Бејкон, Збислав Бекшињски и Х. Р. Гигер – имиња чии дела, преку популарни медиуми и колективна култура, оставаат траги во свеста на секој уметник кој се изразува на маргините на „нормалното“.

Разговараваме со Дамир за неговите почетоци, инспирации, односот кон уметноста, метал музиката, екологијата – и животот помеѓу уметноста и професијата.

Од кога црташ? Како и кога почна да се занимаваш со тоа, и како ја доби идејата за цртање на валкани возила?

Почнав да покажувам знаци на талент уште кога бев во забавиште, на 5-6 годишна возраст. Тогаш правев многу реалистични фигури од луѓе во пластелин. Подоцна почнав да гледам многу цртани филмови и од таму добивав инспирација да ги цртам ликовите што ги гледав.

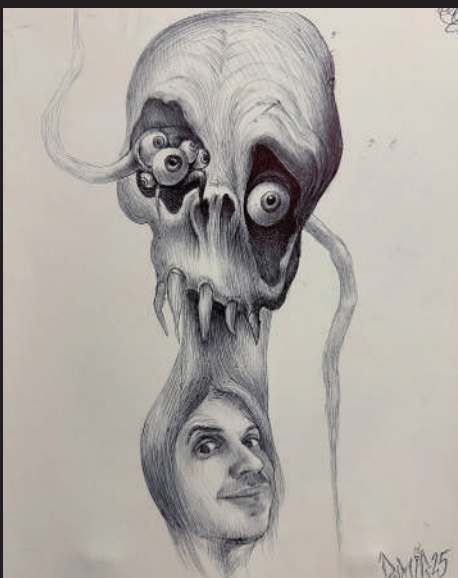
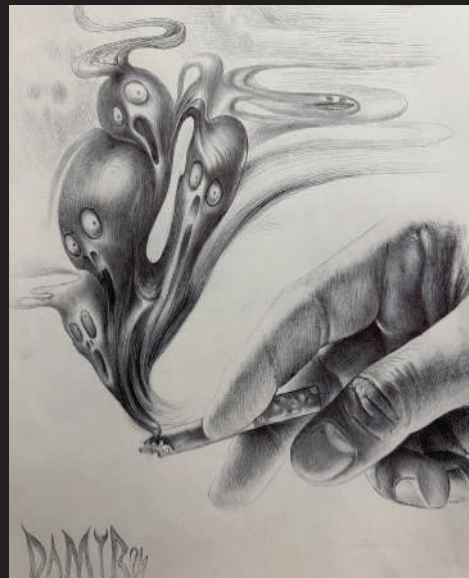
Идејата да цртам на валкани возила со прашина се појави како одраз на мојата висока креативна енергија и желба идејата веднаш да ја изразам – дури и ако во моментот немам прибор за цртање. Тогаш, прашина ми беше „при рака“ и ја искористив како медиум.

Дали имаш формално уметничко образование? Дали си учествувал на изложби?

Имам завршено средно уметничко училиште „Лазар Личеноски“ во Скопје, отсек сликарство. Запишав и Ликовна академија во 2001 година, повторно на отсек сликарство, но не ја завршив – стигнав до трета година, и така ми стојат документите од тогаш.

Не сум учествувал на изложби, но одамна – некаде околу 2000 година – добив втора награда на државен конкурс. Наградата беше камера со LCD дисплеј, што тогаш беше голема работа. Ми ја вратија спроти училиштето „Јосип Броз Тито“. И во весник пишуваа за тоа.

Твоите други дела, цртани на хартија имаат хорор призвук и би изгледале одлично на кој било металски албум. Каков е твојот однос кон хорор жанрот или музиката?

Сум љубител на метал музиката од моја 16-та година, и досега – а имам 41 – не сум престанал да ја слушам. Најмногу ми се допаѓаат thrash, death, gothic и black metal.

Како дете, сакав и да гледам хорор филмови, тоа ми беше една од инспирациите.

Еден пријател ми прати фотографија од цистерна на која имаше цртеж и твој потпис. Веднаш сакав да го објавам во групата Графити. мк, но се запрашав како да ги дефинирам овие цртежи. Не се графити, всушност се анти-графити, она што го правиш ти е отстранување на прашина од возилото, а цртежот е негативот на таа прашина кој се открива пред нас. Какво е твоето мислење за тоа?

Да, тие не се графити според мене. Едноставно, кога немав лист и хартија, сакав веднаш да ја изразам идејата за да не ми избега. А прашина на камионот ми беше при рака – и ја искористив.

Во твоите дела за мене има и еколошка димензија. Скопје е валкан град, се даваме во прашина и загадување. Твоето дело би можело да биде одлична еко-герилка кампања за ширење на свесноста за загадувањето, зашто ти буквално црташ врз прашина, ја „чистиш“ и создаваш уметничко дело. Дали за тебе има таква димензија, или едноставно сакаш да оставиш твој печат и не размислуваш за тоа.

Свесен сум колку сме неорганизирана држава, каде што системот не функционира – загадување, прашина, губре... Но, не се оптоварувам со тоа. Ја прифатив реалноста во која што живеам – немаме свест за култура и чистота. Затоа го искористив тоа – моментот, просторот, да се изразам.

Не верувам дека како поединец можам нешто да сменам. Но, улиците се навистина валкани, и тоа е дел од мојата инспирација.

Со што се занимаваш? Дали цртањето е само хоби?

Работам како професионален шофер – возач на камион. И токму цртежите на камионот од прашина се моите. Цртањето ми премина во хоби.

Кога бев млад имав енергија и амбиција да станам име во сликарството, но со текот на времето таа желба изгледа. Луѓето во Македонија не ги вреднуваат сликите – бараат мали цени, а од тоа не можев да живеам. Поради тоа се насочив кон возење – подобра заработка и сигурна пензија.

Дали знаеш за уметници како Скот Вејд, кој прави слична уметност со прашина?

Не познавам ниту еден уметник што црта со прашина. Единствениот уметник што го почитувам и кој ми оставил впечаток е Леонардо да Винчи.

Колку ти се битни реакциите на луѓето. Секој уметник кој создава во јавниот простор, можеби не сака да си признае, но сака да остави печат на истиот и да предизвика реакција. Можеби твојата била

во функција на реклама (и тоа успеа во мојот случај), но можеби е нешто повеќе, нешто подлабоко?

Секој човек сака убав збор, па така и секој уметник сака да му биде пофалено делото. И јас.

Цртежот што го забележа, во прв момент не го потпишав. Немав намера за промоција, едноставно го нацртав затоа што имав инспирација. Но подоцна, по совет од пријатели, ставив потпис – „Damir Art“ – бидејќи веќе имав страница на Facebook и Instagram, и си реков: можеби некој ќе се заинтересира и ќе види што уште имам нацртано.

Би сакал ли да живееш само од цртањето, кога би било можно?

Не би сакал да живеам од уметност ако тоа значи притисок – секојдневно да морам да цртам, по нарачки. Тоа за мене би било шаблонски, без квалитет – само квантитет.

Не цртам често – се случува по месец-два ништо да не нацртам, и ми доаѓа како одмор. Тој „празен момент“ ми е полнење батерии за следно дело.

Секако, кога би можел едно дело да го продадам за добра цена, па да направам пауза и потоа ново дело – тоа би било супер. Но, тоа не е реалноста тука. Затоа цртањето ќе ми остане хоби – ако на некој му се допадне нешто, зошто да не му го продадам.

Дали би сакал да додадеш нешто што не прашавме?

Мислам дека ги допревме сите важни точки. Ви благодарам за интересот и што го препознавте тоа што го правам – тоа многу ми значи.

Крај на интервјуто... или нов почеток?

Во прашливите улици на Скопје, Дамир Ујкановиќ не гледа само нечистотија – туку платно. Со едноставен потег на прст или крпа, тој го трансформира секојдневието во уметност. Неговите цртежи не траат долго, но токму затоа и се посебни – тие се глас против заборавот, против рамнодушност, против нечистотијата – и пред сè, израз на еден уметник кој не може, ниту сака, да молчи.

Постојат места во градот Скопје кои носат повеќе слоеви секавања отколку што физичкиот простор може да поднесе. За мене, еден таков простор е оној теснец помеѓу Клубот на новинарите и Градски Сид, место кое денес младите го викаат „плочај“, а јас го доживувам како „Графити Маало“. Ама не е само тоа. Врз таа слика, како некаков филтер или дух, секогаш лебди и филмската лента од „Снежана на крајот умира“, зашто токму таму се одвиваше дел од таа приказна. И сега, враќајќи се по цела вечност, или барем така се чувствувам, ја премотувам ВХС лентата наназад, кон 2007-ма – кон „Точка“, и кон едно Скопје кое, како и јас, оттогаш наваму, видело и преживеало сè и сешто.

Значи, Графити маало. Секогаш кога ќе помислам на тој простор зад Клубот на новинарите, веднаш пред очи ми се редат филмските кадри од „Снежана на крајот умира“, како некаков неизбежен културен слој врз самата физичка локација. Ама ајде да се вратиме малку.

Беше 2007-ма. „Точка“, тој „наш“ културен центар, веќе петта година беше, и не претерувам, елицентарот на скопската алтернатива. Канцелариите на таа наша, да речам, анархистичка мисија веќе беа на друго место. Не веќе на Илинденска, иронично покажувајќи ѝ среден прст на Владата преку улица, туку зад Соборниот Храм, тоа големо собиралниште на христијанската душа за време на празниците. Имаше некаква, што знам, извртена поетика во тоа. Проектиравме куси американски пропагандни филмови – бев, и сè уште сум, по малку опседнат со таа визуелна естетика на педесеттите – капиталистички и социјалистички. (Ако ве интересира, има некаде онлајн архива, karpa.arhivo.mk, побарајте.)

Но, ние, вработените во „Точка“, екипата зад сцената, имавме далеку помалку гламурозни простории. Подрум кај една баба, таму некаде близу кружниот тек во Дебар Маало. Мирисот на влага, постојан и густ, и пригушените звуци од околните кафеани беа нашата секојд-

невна инспирација додека, како што сакавме да мислиме, создававме уметност на маргините на просторот и времето.

Пред новата „Точка“, на истото место беше книжарницата и читална „Магор“. Сум поминал таму часови и часови, губејќи се меѓу полиците со книги. Но, интересно, ниту во ерата на „Магор“, ниту подоцна, кога „Точка“ пулсираше со живот, фасадата не беше допрена од спреј (и секако не до тоа ниво!). Графитите дојдоа подоцна. Ги немаше ни во непосредната околина, зад Клубот на новинари, на тој простор замислен од Кензо Танге – да, тој Кензо Танге, архитектот на постземјотресното Скопје – како место за социјализација на стана-рите од Градски сид.

Искрено, не сум бил таму со некоја посебна намера откако ја напуштив „Точка“. Можеби во три, замислен, како што обично бидува кога си преокупиран со сопствените егзистенцијални бури. (Дали спомнав дека добар дел од младоста, особено втората половина на 90-тите и раните 2000-ти, ја минав на клупите пред Соборниот? Не од верски побуди, се разбира. Таму се собираше алтернативната младина на Скопје. Ако сте го читале Берт Стајн, ова ви е веројатно познато.) Како новинар, да, сум влегол во Клубот на новинари, онака, службено, да си ја обновам членската книшка. Брзи, формални посети.

И потоа, скок. Петнаесет години подоцна, 2022-ра. На истиот тој простор се снима „Снежана на крајот умира“. Напишав и текст тогаш, баш од перспектива на графитите што се појавуваат во филмот. Во 2024-та ја отворив групата Графит.мк. Сега веќе имаме документирано и споделено над 3.000 фотографии од (претежно) скопски графити. Понекогаш, ете, седнувам и пишувам вакви автофикциски есеи.

И сега, 2025-та. Повторно тука. Пред мене, како да се отвори портал кон друга димензија – галерија на графити каква што, се осмелувам да кажам, нема на друго место во Скопје. А графити, фала богу, има-

ме. Веднаш ми падна во очи – графитот на ЕВОФ од филмот, една од позначајните екипи во последнава деценија, го нема.

На негово место, парче од ЗОРК. Независен автор, неодамна му правев интервју, тип на кој му се восхитувам поради таа негова речиси болна прецизност во техниката. Подлогата беше свежо офарбана во темна боја, што ме наведе на заклучокот дека ЗОРК го ставил својот потпис врз таа темнина, а не директно преку ЕВОФ. Знаете, меѓу авторите и генерациите во Скопје, барем вообичаено, владее некој вид почит. „Респект“, како што би рекле тие – помлади се од мене, слушаат рап, па терминологијата е некако очекувана.

До него, Вутар и РАСК. Сличен стил, болдирани зелени букви прошарани со неонски пукнатини. Ова, претпоставувам, значи дека ЗОРК добил некаков премолчен „благослов“ од овие двајца важни играчи од ЕВОФ. Спроти нив, едно интересно парче, одлична типографија, пишува Koska.

„Пролазот е темен, но овој пат сум спремен!“ – ми се врти хип-хоп ритма во глава додека го вадам фотоапаратот. Овој прави подобри фотки во мрак од мобилниот, па почнувам да шпракам.

Излегувам од тесниот премин и – просветление. Буквално, од темница на виделина. Еден од оние „алелуја“ моменти. Пред мене, како фон-ија од бои и форми што покриваат сè, од асфалтот до првите станибени прозорци. Над дуќаните има некакви платформи, и цртачите, нормално, максимално ги искористиле, се качувале по нив.

Продолжувам да фотографирам, турнајќи го велосипедот покрај себе, застанувајќи на секои неколку чекори. Еден графит-посвета – на некој прерано заминат маалски лик, претпоставувам – уништен.

Нови генерации цртачи. Го повлекувам она што го реков за почитта... Ама, ајде, веројатно некои клинци, не знаеле што прават. Христијански е да се прости, нели? Интересно, под тој уништен графит имаше

остатоци од SRK, кој се гледа во филмот, еден од пионерите на сцената. Така што, иронично, и авторите на посветата го прекршиле тоа непишано графити правило. Ама кого лакам – графитите се илегални по дефиниција. Нема правила!

Десно од мене, на жардиниерите каде што повремено никнува некаква вегетација, троу-ап на РАСК од ЕВОФ. Заоблени балон-букви, бела боја, црна контура, украсен со свежички и мал таг: 2022. Се прашувам дали се појавил во филмот, или сум го пропуштил. Веднаш зад него се насираат Лопов и 163. Пропуштам да ги сликам одблиску, брзам да се спуштам по скалите. А што има долу?

Стигнувам до дуќанот каде што во филмот беше сместена таа фиктивна видеотека. Се насмевнувам. Се чувствувам како оние јутјубери што одат по локации во Америка каде што се снимале познати филмови, па ги документираат денес. Токму таков момент преживувам кога го гледам графитот WORM над „видеотеката“.

Забележувам, графитот на Rodeo го нема на сегашниот излог. И некои други фалат. Ама, „сè тече, сè се менува“, како што наводно (или ниводно?) рекол Демокрит. Ајде понатаму.

Следните парчиња, веднаш до игралиштето сместено среде овој простор. Геометрискиот Рубик со розево-сина палета и OSTIK со пикселизирана текстура и блоковски форми, со јасни 3D сенки. Двата со таг '24 и Skopje.

Додека ги фотографирам, слушам детски глас зад мене: „Ги сликате графитите?“

Се вртam. Две деца. Едното, тоа што праша, можеби осум години. Другото, дванаесет. „Да.“ одговарам.

„А цртате графити?“ продолжува помалото. „Не.“ му одговарам кратко. Тој, како од пушка: „Е па, ние цртаме!“

„Стварно?“ се насмевнувам. „Да,“ се уфрла постариот. „Мојот таг е Mice, а неговиот Rice.“ Го изговара како „Рице“. Малиот веднаш скока: „Не е Рице, туку Рајс!“

„Е, добро де,“ се насмевнува поголемиот. „Браво бе деца,“ им велам. Малиот веднаш стрчува некаде. Се тргам малку, ми се чини дека оддалеку ми покажува нешто, ама не ми е јасно. Чекам неколку секунди, се вртам и продолжувам. Пред да заминам, му дофрлам на поголемиот: „Само така продолжете.“

Очигледно, околината ги инспирирала. Пример за тоа како деца што растат во стимулативна средина создаваат интересни нешта. Роботи за правење графити нема да измислат во скоро време. Можеби само такви за нивно отстранување.

Налетувам на уште еден графит-посвета. Црно-бела техника. Пишува: 4130 “Ride In Peace” Yo, Yo! Има и неколку тагови. Не сум сигурен за кого е посветата, ама маалските деца сигурно знаат, штом го оставиле недопрен. Под вторите скали, уште повеќе графити. Огромно парче: 163.Скопје! Тагови на Лопов и на Арис, најпознатиот член на ЕШТ екипата. Ова е блокбастер парче, сребрена внатрешност, црна контура, развлечено преку цела фасада. Како визуелен потпис на нивниот урбан идентитет, нивната припадност кон скопската графити сцена.

На една од жардиниерите во близина, ги забележувам и Зипер со Дред и Strik. Екипа Dreadcrew, формирана во 2024-та. Дредпен е веќе етаблиран автор, со свој визуелен идентитет, дури и моден бренд. Зипер е исто така етаблиран, црта веќе деценија, сум правел интервју со него. А Стрик е новата генерација, еден од младите цртачи кои постариве, изгледа, ги зеле под своја закрила.

Тука некаде се појавуваат и Буск (Busk), СК, Бурек, Лопов, Chris, Poked, Choser, Zee. И други познати имиња од таа трета генерација цртачи (според мојот Графити времеплов), активни во последниве десетина години.

На крајот од оваа урбана галерија – еден череп и мноштво тагови како совршена завршница која ја отсликува состојбата во ова маало на границата од уличната уметност и вандализмот.

Во другиот премин, на излезот од оваа импровизирана галерија, како отворена и затворена заграда, ме пречекуваат повторно Вутар и Pask, а меѓу нив – целава оваа приказна.

Се качувам на велосипедот. Забраувам кон мостот „Гоце Делчев“, па понатаму, кон мојата следна дестинација (и следна графити приказна!) – подвожњакот на булеварот што минува под некогашната Стоковна куќа „Мост“. Сликав таму пред некое време, ама не го носев фотоапаратот. Темнината на подвожњакот не трпи цанк мобилен со лоша камера. Возбуден од новата авантура, вртам брзо и тогаш... тогаш наеднаш ме удира!

Не физички, туку онака, како задоцнета шлаканица од совеста: „А бе, оние деца сакаа да им ги сликаш графитите, будало!“ Можеби. Можеби во целата таа моја археолошка експедиција низ слоевите на скопската улична уметност, трагајќи по познатите имиња и препознатливите стилови, ја пропуштив суштината – онаа сивова, нефилтрирана енергија на двајца клинци со спреј во рацете и цел еден сид пред нив. Не дека ним им треба мојата валидација, ни најмалку. Инспирацијата таму, во тоа Графити маало, извира од секоја пора на бетонот, можеби и премногу дива, премногу напластена за да се фати во кадар или да се смести во некаков уреден наратив.

Толку многу, всушност, што естетиката почнува да се гуши под сопствената тежина, а линијата помеѓу уметничкиот изблик и она што веќе заликува на презаситена, заглушувачка какофонија од цртаници, станува опасно тенка, речиси избришана. Тоа е место каде што концептот за „премногу“ како да не постои, а границата со вандализмот се растекува како свежа боја. И тоа е, претпоставувам, дел од неговата сурова, нескротлива специфичност и убавина.

ГРАФИТИ И ВОЗИЛА

симбиоза на уметност и урбано движење

Фото: Го Це Тунг

На улиците, уметноста ретко стои мирно. Понекогаш е на бетонски ѕид, но понекогаш – на каросерија. Иако во графитите постои непишано правило дека врз возилата не се пишува, тие кои се прикажани тука се хаварисани возила.

Графитот и возилото се среќаваат таму каде што се кршат нормите, каде што уметноста станува подвижна, а бунтовноста добива тркала.

Во најновата тематска галерија на Графит.мк ви претставуваме избор на фотографии кои го документираат оваа урбана спрега: графити на коли, велосипеди, комбиња, мотори, велосипеди, па и сцени каде возилата се случајни или намерни сведоци на уличната уметност.

Сликите се избрани од нашата архива на објави – благодарност до сите членови на групата што со години го граделе овој визуелен запис!

Графити врз возила

SnowBoarding Комбе кај Порта Влае (Фото: Трајан Трајановски)

Вутар на комбе кај Порта Влае (Фото: Трајан Трајановски)

Дредпен – на аголот на Никола Парапунов и Илинденска (Фотографија: Небојша Гелевски – Бане)

Графит на Дредпен на комбе, паркирано на улица Париска во Тафталиџе (Фотографија: Небојша Гелевски – Бане)

ПОЖ графит врз камион на улица Скупи во Скопје (Фото: Небојша Гелевски – Бане)

ГРАФИТИ КАКО СЦЕНОГРАФИЈА

СПОТОТ BOLJI ZHIVOT
HA DRE X PUKA
KOZMETIKA X DJ SLAVE

На 2 август, Илинден – денот кога се потсетуваме на востанието и борбата за слобода – по скопските сидови се испиша уште една приказна. Но, не со пушки и знамиња, туку со спреј, бит и стих. Оваа графити приказна го следи спотот Bolji Zivot на Dre, Пука Козметика и DJ Slave, каде што секоја сцена е сведоштво за нашите улици, нашите борби и генерациите што ги оставија трагите на бетонското платно.

Илинденска прошетка: Реонски Центар виа Ново Лисиче кон Кејот на Вардар

2 август 2025 година, само што го објавив текстот 122 години по Илинден: каде застанавме, каде треба да тргнеме? на Арно.мк и тргнав на мала празнична прошетка до Кејот на Вардар. Поминав покрај Центарот Лиса, додека од десната страна ме демнеше духот на петнаесет години недоизградената црква – окована со бодликава жица, како да е некој транзициски Прометеј.

Продолжив во правец Ново Лисиче (будало), присетувајќи се на истоимената песна на Пука Козметика, додека пред мене блескаше новиот графит од Смут Летерс на трафостаница – уште една новолисичанска позната фаца.

Поминувајќи покрај првиот графит што го објавив во групата Графит.мк, се присетив што значеше Ново Лисиче за рап и хип-хоп културата во 90-тите.

„Ново Лисиче е македонскиот Бронкс,“ изјави еднаш Слаткар, некогашен член на групата „Единствена опција“. „Нашите први хип-хопери започнаа од таму и кој не слуша рап во Ново Лисиче, го тепаат на улица.“ И навистина, Чиста Околина, Пука Козметика, Токсикологија, ТХЦ, Слаткаристика (Единствена опција), Маријачи (Клан

Исток), Тони Зен, Кацар (Остар Звук) и Скит (Единствена опција)... сите се од Ново Лисиче. А графитите и хип-хоп културата се нераскинливо сврзани.

Се симнав кај мостот Близнаци кој вечно се гуши во својата смрдеа, единствена артерија која го поврзува источот на Скопје со автопатот. Се симнав на Кејот и смрдеа на канализација ме „удри“ директно во ноздрите, а на неколку чекори – справи за вежбање, каква иронија: неаправ здив во здраво тело! Прошетката на Кејот на Вардар е како молитва на урбаниот човек. Таму, меѓу вандализмот и уметноста, ги препознав старите пријатели што никогаш не сум ги запознал – цртачите на градот Скопје. Повеќето ги знам по таг, некои по стил, некои само по чувство.

Мислите ми дивееја и наместо, во секој нормален човек, да уживам во празничната тишина, ставив слушалки и отворајќи YouTube – адогледав Bolji Zivot – соработка меѓу Dre, Пука Козметика и DJ Slave. Не било кој ден – токму на 2 Август, Илинден, ден на востание, слобода и револуција, ден кога низ историјата се брси колективниот гнев и надеж. И баш на тој ден – една урбана химна за подобар живот, со позадина од графити што понекогаш зборуваат исто толку гласно како зборовите. Tag&тапан!

„Дугарице и другови, до гуша сме у г*мна. Не знам како до сега не сме фрлеле бомба!“ – оваа строфа ми се повторуваше ко мантра во главата додека се враќав дома. Како генијален идиот, со една мисла во главата: да го преслушам, прегледам и да напишам нешто за спотот. Сепак, јас не сум тука за музиката, тоа го оставам на музичките критичари, јас зборувам за она што другите не го забележуваат – сидовите во позадина.

Секогаш некаде брзаме, имаме некоја работа, секогаш одиме некаде, со идеја и цел, а сето тоа се случува на некоја позадина, некој визуелен шум што не го забележуваме. Честопати тоа се графитите од нашиот град – цртежи кои раскажуваат приказни за генерациите кои живееле, кои живеат тука и оставаат свој печат на бетонското платно. Сега застанувам, воздивнувам длабоко и – почнувам!

Графитопоис на еден „подобар живот“

Од првиот кадар (0:04) – Бурек на Кеј. Го имам сретнато првпат во Дебар Маало, или на кулите карши Соборниот Храм, кој знае, некаде во моите неделни ацилаци со велосипед под нозе и фотоапарат на рамо. Го препознав веднаш – таа тврда линија, гордост на UNC (Urban Ninja Crew). Екипата од Кавадарци (JANE, Mars, Burek/Kerub, Piper, Nola/Alone/Srba, Borat и Monk) го остава своето срце на Скопскиот бетон, од Хром, преку Карпош, Дебар Маало и Центар,

на Кеј и понатаму. Графити како овој се како белези од патување, само што не се на хартија, туку по зградите.

Следува сцена од Скејт паркот (0:05). Момент на брзина – непознат автор, можеби Pesa? Можеби некој нов. Па Бафо Бар, типографски комерцијален мурал – го имам фотографирано минатата година, во муабет со газдата на барот, кој ми откри дека авторот е Матеј (Смут Летере). Се посетувам на текстот На маргините на секавањето: Дебар Маало во графити.

На 0:06 се појавува графит на Драш (ОК) под новата Железничка станица и повторно се присетувам на случајните средби и истражувања на стари и познати простори со нов поглед. За оваа „Бетонска галерија“ веќе имам пишувано, ама таа постојано расте и се менува – како да има свој пулс.

Кадрите на Кеј, кај фонтаната, (0:16 и 0:25) откриваат заеднички графит на SRK и другарите – троуглови и тагови што се како автограми на една генерација која уште не се откажала (иако голем дел од нив веќе не живеат тука).

Скејт паркот и неговите веќе (одамна) уништени шперплочи (0:44 и 0:55) се прекриени со знајни и незнајни графити.

Додека стиховите одсвонуваат „Мора сите да се бориме за промена. Подобро утро, за послетол ден,“ во позадина (1:09) се редат и исчезнуваат, како вагони, графити во минување.

„Дугарице и другови, до гуша сме у г*мна
Не знам како до сега не сме фрлеле бомба.“

Рефренот одсвонува, додека во позадина се назира графит на Plug, познат по неговите дебели, цврсти карактери (1:32) кои како да велат „тука сум, и ќе останам“. Толку ретко во нашата средина, толку значајно.

„Тука се знае за мака, по нас е крстена така.
И Трпе, и Стојанка, и Трајанка, и Цака“

На 1:49, графит на Маичка – мајсторот на илустрацијата, ја третира површината на ѕидот како платно. Го видов еднаш додека ја црташе „веселата зграда“ во Дебар Маало. И никогаш не заборавам колку беше тивок и сконцентриран – како монах со спреј наместо пергамент. А можеби само мене така ми се причини, можеби сонував...

„Да платат за своите злодела, лововите во кошули и одела.“

Под Железничката станица, сонот на Кензо Танге претворен во кошмар, графитите си го заземаат своето место, правејќи една галерија на отворено, давајќи боја на тој простор, денес пренатрупан со губре и хаос. И таму некаде, на 2:31, се јавува Rack од EBSF, екипа што е веќе 10 години на сцената и екипата ПСЖ која произлезла од неа.

RWRZ се провлекува низ повеќе кадри (2:35-3:20), тивко и моќно – како рефрен без зборови. Музиката, како контрапунт бесно и по малку во немоќ крикнува: „Се бориме со песните и со клетвите.“

Се враќаме под Железничката (3:37), каде што камерата фаќа сцена со сепиа тоналитет – бетонските столбови изгледаат како стар урбан храм, обележан со графити кои ја држат тежината на еден цел град. Таму времето тече поинаку – како да си во тунел помеѓу минатото и иднината, а таговите се единствените сведоци на тие две епохи.

И повторно во Дебар Маало, каде што на 4:08 го гледаме графитот на Рубик, а на 4:20, едно улично куче лежерно позира пред муралот посветен на Александар Џамбазов. Во тој миг, уметноста и секојдневие-то се спојуваат – едно куче од дебармаалските улици и еден мајстор на македонската музика, како случајна симбиоза.

На крајот – графити на воз во заминување (4:36). Се прашувам, дали има симболика во таа сцена... и тогаш ми светнува. За жал, возот одамна замина... со себе ги однесе вагоните исполнети со соншита, надежи за подобар живот, револуции и промени. А ние останавме на перонот, со стихови во мислите.

